

Uloga odgajatelja

Domaćinović, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:043820>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za filozofiju

ULOGA ODGAJATELJA

Diplomski rad

Mentor: Dr.sc. Aleksandra Golubović

Studentica: Petra Domaćinović

Rijeka, srpanj 2018.

Sadržaj

1.	Sažetak i ključne riječi.....	3
1.	Abstract.....	4
2.	Uvod	1
3.	O odgoju	3
3.1.	Definicija i etimologija riječi odgoj	3
3.2.	Kultura i odgoj	4
3.3.	Obrazovanje i odgoj	5
3.4.	Moralni odgoj	7
3.5.	Odgajatelj i odgoj	8
3.6.	Teorije znanosti o odgoju	9
4.	Filozofija odgoja	11
4.1.	Nastavni predmet filozofija	14
4.2.	Filozofsko odgajateljski način života	15
5.	Uloga odgajatelja	17
5.1.	O ulozi odgajatelja	17
5.2.	Profesionalna kompetencija odgajatelja	18
5.2.1.	Kako nastavnik pokazuje svoju kompetenciju u odnosima.....	20
5.3.	Odgajatelj kao znanstvenik	23
5.4.	Odgajatelj kao refleksivni praktičar	25
5.5.	Odgajatelj koji koristi filozofiju	27
5.5.1.	Odgajateljska vrijednost Baconove filozofije idola.....	28
5.6.	Odgajatelj emancipator	29
5.7.	Odgojni zadatak škole	31
5.7.1.	O odgajateljskoj struci	33
5.7.2.	U čemu je tvoja (odgajateljska) zadaća?	34
6.	Zaključak.....	35
6.1.	Tajna sretnog odgoja	35
6.2.	Koja je uloga odgajatelja?	37
7.	Literatura	38

1. Sažetak i ključne riječi

Odgoj i obrazovanje dva su pojma koja su usko povezana, od povijesti do današnjeg modernog doba, gotovo ih se nije ni odvajalo zato što odgoj treba obrazovanju, obrazovanje treba odgoju, no možemo zapravo reći kako bi odgoj trebao biti nadmoćniji u tom odnosu jer odgojem odgajamo čovjeka, a obrazovanjem nastojimo tog čovjeka usmjeriti prema poslu koji će obavljati. No, temeljno pitanje ovog diplomskog rada bit će sljedeće: „Kako i tko može odgajati?“. Odgovor na postavljeno pitanje pružit ću promatrajući temu s filozofsko-pedagoškog aspekta te iznošenjem vlastitih stavova. U tu svrhu, izložit ću temeljne odrednice odgoja prožete filozofskim mislima značajnih filozofa, nadalje pobliže ću i rastumačiti filozofiju odgoja kao disciplinu, koja daje važne doprinose istraživanjima kao što je moje te ću istaknuti i važnost filozofije u odgoju, odnosno naglasit ću zašto je filozofija važna odgajatelju. U svrhu analize uloge odgajatelja koji ima iznimno važnu ulogu u životu svake osobe, u ovome radu razmatrat ću sljedeća pitanja: (1) kakav odgajatelj treba biti?, (2) koje kvalitete odgajatelj treba posjedovati?, (3) što odgajatelj treba činiti pri svom odgojnom radu kako bi ispunjavao svoju ulogu na najbolji mogući način? i posljednje, (4) kako će filozofija pomoći odgajatelju u tome?. Na postavljena pitanja ponudit ću odgovor na temelju vlastitog kritičkog propitivanja pedagoških i filozofskih aspekata odgoja. Oba aspekta su sadržana tokom čitavog rada jer kada se govori o odgoju, vrlo je teško odvojiti pedagoški i filozofski pristup temeljnim pojmovima koji su istraživani.

Ključne riječi: odgoj, obrazovanje, odgajatelj, filozofija odgoja

1. Abstract

Pedagogy and education are two concepts that have been tightly linked from ancient times to modern era. They have practically not been separated, because education requires pedagogy as much as pedagogy requires education. As a matter of fact, we are free to say that pedagogy should be superior in this duel, because its role is to shape the human being, while the role of education is the strive to direct them toward the activity or position they are supposed to occupy. However, the fundamental question of this M.A. thesis is the following: „How and who can be an educator? “. I will offer an answer to the above-mentioned question looking at the problem from a philosophical-educational point of view, as well as by offering my personal attitudes. Bearing this purpose in mind, I will present the basic components of pedagogy permeated with philosophical thoughts of some of the most esteemed philosophers. Furthermore, I will dissect philosophy of education more meticulously as a discipline which as such, contributes greatly to research much like the present one. Finally, I will point to the reader the importance of philosophy in pedagogy, or rather, why philosophy of education is important to the educator. To analyze the role of the educator, this thesis will probe into the following questions: (1) what should an educator be like?, (2) what are the qualities of an educator?, (3) what should an educator be doing in his pedagogical work in order to properly fulfill his duty?, and finally, (4) how should philosophy aid the educator in this endeavor?. To the above-mentioned questions, I will offer an answer based on my critical analysis of pedagogical and philosophical aspects of education. Both components permeate the whole thesis, because when we talk about education, it is hard, if not impossible, to divorce the pedagogical from the philosophical approach to concepts that are the basis for this work.

Key words: education, educator, education philosophy

2. Uvod

Svaki čovjek rađa se s nekom ulogom, a da bi došao do te uloge treba se razvijati i doći do znanja koja će mu omogućiti da je ostvari. Za ostvarivanje, razvoj i učenje svakoj osobi potreban je odgoj i obrazovanje, a unutar odgoja naravno odgajatelj koji će tu osobu voditi kako bi ostvarila svoju ulogu. Bez odgoja ostali bi na primitivnoj razini na kojoj se nalaze i životinje. Odgoj je ono što nas čini ljudima, što nas čini različitima od svih ostalih živih bića. I tako se rodi osoba koja želi postati odgajateljem i odgajati druge. Da bi takva osoba ispunila svoju ulogu te da bi bila dostojna takve uloge potrebno je mnogo učenja, truda i napora. Odgajatelju također treba odgoj kako bi odgojno djelovao na druge. Uz odgoj kojem je podložna ta osoba koja želi biti odgajateljem drugih, ona mora posjedovati i niz drugih kvaliteta koje će odrediti njen uspjeh u obavljanju te uloge. Za dolazak do tih kvaliteta treba puno znanja, strpljenja, ljubavi i još više uloženog truda u vlastiti napredak, treba kritički promišljati o vlastitim sposobnostima, obrazovati se i otvorenog uma primati savjete. Uvodno želim reći da sve kreće od odgoja, pa tako i ovaj rad. Krećem od osnova koje su nam potrebne kako bi shvatili važnu ulogu odgajatelja u našim životima, kako bi oni koji žele odgajati otvorena uma išitali kompetencije i znanja potrebna za odgajanje, kako bi svi zainteresirani za odgojnu domenu proširili vidike i ulogu odgajatelja shvatili kao jednu od najvažnijih u ljudskom životu. Ulogu odgajatelja istraživala sam i prikazat ću u ovom radu kroz čitav niz pedagoških smjernica koje odgajatelji trebaju savladati, kroz filozofsku analizu odgajateljske uloge i svrhe odgoja te zaključak donosim kao pedagoško-filozofsku sintezu prožetu osobnim stavovima i razmišljanjima. Dakle, u prvom poglavlju donosim osnovne značajke i definiciju odgoja, filozofska tumačenja odnosa kulture i odgoja, odnosa obrazovanja i odgoja unutar čega se javljaju dva važna pristupa odgoju koja nam dolaze još iz antičke filozofije, zatim slijedi definiranje odgajatelja kao osobe koja sudjeluje u odgoju te u završnom dijelu prvog poglavlja donosim pregled teorija znanosti o odgoju, koje razjašnjavaju koliko je važno za odgajateljsku praksu poznavanje pedagojske teorije. U idućem poglavlju donosim tumačenje filozofije odgoja, tumačenje važnosti i korisnosti filozofije u školskom sustavu te način življenja u skladu s filozofijom, čiji je najbolji primjer antički filozof Sokrat, s ciljem da pokažem kako korištenje i djelovanje u skladu s filozofskim naukom šalje snažnu odgojnu poruku. Središnje je poglavlje ovog rada uloga odgajatelja, u uvodu ovog poglavlja naglasila

sam kako neće biti riječi o odgajateljima iz vrtića već da se pod odgajateljem smatraju svi koji rade u obrazovnim ustanovama te odgojno djeluju na nekoga, zatim slijedi popis profesionalnih kompetencija koje svaki odgajatelj treba imati, a u poveznici s tim je i iduće poglavlje u kojem govorim o samoj kompetenciji odnosa između nastavnika i učenika. Analizirala sam i ponudila temeljna nastavna umijeća koja svaki nastavnik mora posjedovati, a zatim slijede poglavlja koja potvrđuju da odgajatelj mora obratiti pozornost i na udio znanosti u odgoju, na vlastiti rad i kritičnost prema njemu kroz nove orijentacije u obrazovnom sustavu kao što je refleksivna praksa i univerzalno poučavanje koje koristi odgajatelj emancipator. U istom sam se poglavlju osvrnula i na prednosti korištenja filozofije u odgojnom procesu, a posebice u suočavanju s problemima, što je također jedna od kompetencija koju odgajatelj mora posjedovati unutar čega sam istaknula i jednu filozofsku teoriju, Baconovu teoriju idola iz koje se može iščitati odgojna vrijednost korisna u odgajateljskoj praksi. U posljednjim dijelovima ovog poglavlja govorim o odgojnom zadatku škole, koji je i kako mu pristupiti, o odgajateljskoj struci i pristupanju istoj te o odgajateljskoj zadaći unutar svega toga, kroz tumačenje Epiktetovog naučavanja o trima područjima. U zaključku ovog rada donosim tajne sretnog odgoja projicirane sa roditeljskog na nastavnički odgoj te osobni, kritički osvrt na pitanje o ulozi odgajatelja nastao na temelju iščitavanja brojne pedagoške i filozofske literature.

3. O odgoju

3.1. Definicija i etimologija riječi odgoj

Odgoj je riječ koju koristimo svakodnevno i u mnogim kontekstima bez da ponekad promišljamo o njenoj životnoj važnosti. Odgoj su definirali mnogi, a riječnička ustaljena definicija koja vrijedi na svim područjima glasi „Svjesno djelovanje na mlado biće u nastojanju da stekne osobine, navike prikladne u društvu.“¹ Etimologija riječi odgoj već nam daje njeno značenje jer ima korijen u glagolu gojiti, koji osim značenja uzgajati (biljku) i toviti (domaću životinju) ima i značenje odgajati, podizati (dijete).² Dakle, iz samog jezičnog izraza možemo zaključiti kako je djetetu, odnosno čovjeku odgoj itekako nužan kako ne bi ostao na primitivnoj razini života. Postoji i etimologijski riječnik koji dovodi korijen riječi odgoj, dakle „goj“ odnosno glagol „gojiti“ u vezu s arhaizmom „žiti“ u značenju života pa bi u tom smislu gojiti značilo podržavati jedno živo biće u životu.³ Taj naš, ljudski život nije istovjetan životu jedne životinje ili biljke; „To je kulturni život. To je život kulturnog bića koje povijesno opstoji samo kultivacijom vlastita života.“⁴ Pri čemu treba istaknuti i značenje riječi kultivacija, odnosno kultivirati: učiti pristojnom ponašanju.⁵ Dakle, kultivacija ljudskog života nije samo puko uzgajanje ljudske jedinke već je to puno kompleksniji proces o čemu će biti riječi u nastavku. Nadalje, što se tiče definicije odgoja, filozof iz tog područja, Polić Milan u svojim radovima govori o definiranju odgoja te navodi kako se većina autora ipak slaže da je odgoj djelatnost kojom se razvijaju čovjekove moći⁶, no problematično je odrediti načine i smjer razvijanja tih moći. Pri razvitku ljudske jedinke važno je posredovanje kulture, koje je prema Poliću jedino i moguće postići odgojem pa ću se i na to osvrnuti u nastavku. Ono što već u uvodnom definiranju odgoja želim istaknuti je povezanost života, odgoja i kulture; odgoj i kultura imaju značajan utjecaj na cjelokupni život i utječu na naše ponašanje, a o tome će više riječi biti u nastavku.

¹ Anić, V. 2006. str. 909.

² Anić, V. 2006. str. 362.

³ Skok, P. 1971. str. 585.

⁴ Polić, M. 1993. str. 15.

⁵ Anić, V. 2006. str. 653.

⁶ Polić, M. 1993. str. 20.

3.2. *Kultura i odgoj*

Kao što sam ranije spomenula, čovjeku je odgoj nužan da ne ostane na primitivnoj razini, jednako tako nam je nužna kultura, drugim riječima podložni smo odgoju i kulturabilnosti; „ljudski je život, međutim, kao ljudski određen upravo bogatstvom kulturne nadgradnje osnovnog životnog obrasca.“⁷ Analogno prometnim znakovima koji nas usmjeravaju tokom putovanja, slično tako nas i odgoj usmjerava ka kulturi kojoj pripadamo. Odgoj i kultura su u usko povezanom odnosu i jedno bez drugoga ne ide, pa zato i imamo u jeziku toliko fraza u kojima neodgojenost i nekultura stoje kao sinonimi. Često ćemo reći da je osoba nekulturna jer nije odgojena ili da je neodgojena jer nije kulturna što još jednom potvrđuje već otprije rečeno: „Djeci je za ljudski razvitak potreban odgoj koji će ih uvesti u određenu kulturu (...) Stoga je razina nečije odgojenosti zapravo razina njegove čovječnosti.“⁸ U poveznici s tim, smatram da je kultura jedna od aktivnosti u koju je čovjek uključen kao ljudsko biće svojim znanjem i moralnim vrlinama, a upravo o važnosti odgoja za takve aktivnosti govori Jacques Maritain. Jacques Maritain u *Filozofiji odgoja*, koju je pripremio William Frankena, govori o ljudskoj prirodi i ciljevima njihova odgoja što je i sam naslov njegova članka. On smatra da je svrha odgoja da vodi čovjeka kroz aktivnosti u koje je uključen kao ljudsko biće svojim znanjem i moralnim vrlinama, a primarni cilj je postizanje duhovne slobode. Navodi kako je čovjek ujedno i politička životinja pa treba imati slobodu u društvu, dakle odgoj čovjeka priprema za građansku ulogu u društvu. Slažem se s Maritainom, smatram da je dobro obuhvatio i primarne ljudske tendencije, a to su: ljubljenje istine, ljubav prema Bogu i pravdi, jednostavnost i otvorenost, dobro obavljen posao te osjećaj za kooperaciju koja je u vezi s političkim i socijalnim životom. Smatram da je važno učenike tijekom školovanja odgajati za život, za ono što im slijedi kada iz škole izađu, da se znaju snalaziti, da budu samostalni, da budu slobodni u odlučivanju i da znaju prema pravim vrijednostima donositi odluke, nekako to je i srž njegove filozofije s kojom mogu povezati otprije rečeno o kulturi kao plodu tih čovjekovih primarnih ljudskih tendencija. Drugim riječima: „istinsko posredovanje kulture moguće je tek odgojem koji njeguje i razvija čovjekove stvaralačke mogućnosti, osposobljavajući ga ne samo za potrošača i prenositelja kulturnih tečevina, nego prije svega za stvaratelja kulture.“⁹ Dakle, čovjek je biće zajednice, ravnopravnim članom te zajednice

⁷ Polić, M. 2006. str. 27.

⁸ Polić, M. 1997. str. 150.

⁹ Polić, M. 1993. str. 16.

odnosno društva postaje upravo odgojem jer se odgojem usađuju vrijednosti koje ta zajednica njeguje, na taj način nastaje kultura koju dalje stvaramo i širimo na ostale članove. Ovime samo potvrđujem već otprije rečeno, a to je da su odgoj i kultura u neraskidivom odnosu, čak bi se moglo i reći da odgoj uvjetuje kulturu te da kulture bez odgoja ne bi bilo.

3.3. *Obrazovanje i odgoj*

Govoreći o pristupima odgoju od povijesti do danas, prva dva koja moramo sagledati i razlučiti s odgojne perspektive su *sokratovski* i *aristotelovski*. Sokrat je bio antički filozof, smatrao je filozofiju moralnom odgojiteljicom jer ona propituje druge s ciljem njihova osobnog napredovanja. Svrha filozofije za Sokrata bio je odgoj te moralno usavršavanje sebe i drugih. Njegova metoda je bila usmjerena na osvježavanje znanja, vodio ju je putem dijaloga u kojima nikad nije nudio gotove odgovore. Sokratovski pristup počiva na načelu „upoznaj samog sebe“ jer je Sokrat smatrao da istina koja je jedna i apsolutna, počiva u svima nama i da bi ju spoznali moramo ju pronaći u sebi: „Sokratov princip jest to da čovjek mora da dođe do istine sam od sebe, da on u samom sebi ima da nađe što je njegova namjena, što je njegova svrha, što je krajnja svrha svijeta, što je istinito, ono što postoji po sebi i za sebe.“¹⁰ Dakle, Sokrat je svoju vještinu pomaganja ljudima da dolaze do istine nazvao majeutikom¹¹ jer je smatrao da se istina „porađa“ iz sugovornika, a njegova je uloga kao uloga primalje.¹² Obrazovanje, toliko koliko je znanje koje se njime stječe upravo spoznaja istine, čini čovjeka dobrim, kreposnim, moralnim.¹³ Aristotelovski pedagoški pristup održao se do današnjih dana i na jezičnoj razini najbolje ga izražava sintagma „odgoj i obrazovanje“ pri čemu se misli na „moralni odgoj“ i obrazovanje.¹⁴ Prema tom pristupu nije moguć istinski odgoj već samo gojidbena manipulacija: „odgoj koji se ne obazire na odgajanikove potrebe, koji ih ne poštuje, koji se ne brine o vlastitom predmetu i koji se ne skrbi za njega, jer se o njemu ne brine kao subjektu i jer se ne skrbi za njega kao takvoga.“¹⁵ Ta dva pojma, dakle odgoj i gojidbena

¹⁰ Hegel, W., F. 1964. str. 41

¹¹ Majeutika (primaljska vještina) – fil. pov. Sokratova metoda filozofskog raspravljanja; pomoć sugovorniku da dođe do jasnih spoznaja istine i znanja koja samo, kao slutnju, nosi u sebi.

¹² Uloga primalje u filozofiji/majeutička vještina –majeutika se temelji na tome da se iz sugovornika »izvuče« (kao što primalja izvlači dijete iz majke) prava istina, vidi: Platon: Menon ili Eutifron.

¹³ Polić, M. 2006. str. 14.

¹⁴ Polić, M. 2006. str. 16, vidi Aristotel: Nikomahova etika.

¹⁵ Polić, M. 1993. str. 18

manipulacija se često navode kao sinonimi, što proizlazi iz pojmovnog nerazlikovanja. Aristotel je smatrao da je najvažniji moralni odgoj za koji država odgaja svoje građane. On je mišljenje podijelio na teorijsko i praktično te je smatrao da ga se treba objediniti kroz moralni odgoj. Tvrdio je da za moralno djelovanje nije dovoljno da istina bude u razumu, već da je potrebno i moralno ispravno htijenje na koje država mora građane odgojno navikavati. Navodi Polić kako je podvojenost kod Aristotela oko teorijskog i praktičnog uma slična podvojenosti obrazovanja i odgoja: „obrazovanjem se, tako se misli, stječe znanje moralno neutralno te ga se može kojekako upotrijebiti. Da se to ne bi dogodilo djecu treba moralno odgojiti. Podvajanje obrazovanja i odgoja posljedica je nerazumijevanja biti odgoja, kao stvaralačkog samorazvitka. Na taj način obrazovanje je lišeno vrijednosti, a odgoj mogućnosti spoznaje.“¹⁶ Problem odgoja i obrazovanja je taj da se događa da ono što bi odgoj trebao poticati, obrazovanje često zna gušiti: „odgoj mora dati prednost prirodnoj sposobnosti duha da postavlja i rješava bitne probleme, i da usporedno podstiče puno iskorištavanje opće inteligencije. To potpuno iskorištavanje inteligencije zahtijeva slobodni zamah znatiželje, sposobnosti koja je najraširenija u djetinjstvu i mladosti, koju obrazovanje prečesto guši, a koju, naprotiv, treba podsticati, ili je probuditi ako spava.“¹⁷ Dakle, kroz ova dva pristupa odgoju, koja nam dolaze još iz antike i od vrlo značajnih filozofa, vidimo da su odgoj i obrazovanje dva pojma koja se često dovode u vezu, a teško ih je obuhvatiti definicijom s kojom će se složiti svi ili barem većina. Rasprava o odgoju i obrazovanju aktualna je i danas i često se zapravo poseže za definicijama koje potječu upravo iz radova filozofije odgoja, no ono što želim istaknuti: nije važna definicija tih dvaju pojmova, važno je da odgajatelji shvate koji su problemi odgoja, a koji su problemi obrazovanja s kojima će se susretati u svom odgojnom radu te da pri tome nešto poduzmu. O odgajatelju koji promišlja i u stalnoj je potrazi za rješenjima govorit ću kasnije.

¹⁶ Polić, M. 1993. str. 66.

¹⁷ Morin, E. 2002. str. 45.

3.4. *Moralni odgoj*

Kao što je navedeno i u prethodnom naslovu, Aristotel je govoreći o odgoju imao stav da je moguće dosegnuti sreću samo ako živimo moralan život, a zadatak države je bio da osigura sreću odnosno da osigura da svi žive moralno, pri čemu se do moralnog djelovanja htjelo doći odgojnim navikavanjem na vrlinu: „iako je Aristotelov „moralni odgoj“ bio znatno manje restriktivan od Platonova, jer je i njegova „idealna“ država bila demokratskija od Platonove, upravo je na njegovu primjeru prvi puta moguće pokazati zašto „moralni odgoj“ nije moguć.“¹⁸ Dakle, u knjizi iz 1993. Polić Milan je, pozivajući se na knjigu Kangrge Milana, zaključio da moralni odgoj kakvog je zagovarao Aristotel nije moguć jer je proturječno što se mišljenje dijeli na teorijsko i praktično da bi ga se pokušalo objediniti kroz moralni odgoj, što je osuvremenio i prikazao kao analogno dijeljenju obrazovanja i odgoja što proizlazi iz nerazumijevanja odgoja: „stoga je već neuspjeh Aristotelova pokušaja, da odgoj i život čovjeka utemelji na povezivanju nepraktične teorije i neteorijske prakse, pokazao da odgoj bez stvaralaštva nije moguć.“¹⁹ No, 2001. izlazi knjiga koja se bavi sličnim problemom, a to je *Moralna izobrazba danas: ima li to smisla?* u kojoj se već u samom uvodu pokreće pitanje o vrijednostima: „pitanje moralne izobrazbe u školi uključuje dakle danas temeljitije ispitivanje o moralnim vrijednostima općenito, a ispitivanje o pedagogiji morat će se nužno prihvatiti osnovnih filozofskih problema što ih pedagogije morala nisu dosad poznavale.“²⁰ Pitanje koje je ujedno i naslov prvog poglavlja jest „ima li smisla danas poučavati moral?“, a odgovor na njega treba se pronaći u samim vrijednostima do kojih trebamo doći filozofskim razmišljanjem. Nije moguće poučavati moralu ukoliko i sami nismo moralni, ukoliko ne djelujemo u skladu s onim što govorimo. Pri moralnom odgoju važna je konzistentnost, važno je da djelujemo na način na koji odgajamo i druge. Osobno smatram da moralni odgoj mora biti dio svakog odgoja, da se unutar svakog predmeta može poučavati moralno ispravnom ponašanju, ali da je važno da i sami njegujemo način ponašanja koji želimo da prihvate i naši učenici. O moralnom odgajanju još će riječi biti kasnije.

¹⁸ Polić, M. 1993. str. 60.

¹⁹ Polić, M. 1993. str. 66.

²⁰ Legrand, L. 2001. str. 11.

3.5. *Odgajatelj i odgoj*

Odgajatelj je osoba koja odgaja, no što to znači? Hoćemo li reći da je to posao kao i svaki drugi? Nećemo, jer „odgoj nije i ne može biti rad, jer je rad prisilna djelatnost prema zadanom obrascu, dok je istinski odgoj moguć samo kao djelatnost nošena stvaralačkom potrebom.“²¹ Kažu da ako odaberemo posao koji volimo nećemo ni jedan dan svog života morati raditi, apsolutno se slažem s time što potvrđuje i odgajateljski posao. Osoba koja na bilo koji način djeluje kao odgajatelj, sudjeluje u nečijem odgoju, ona mora osjećati potrebu za tim što radi: „odgoj je izraz odgajateljeve potrebe da djeluje odgojno, tj. da stvaralački nekome posreduje kulturu, da je prenosi, ali i da je obogaćuje.“²² Odgajatelj je osoba koja treba razvijati odgajanikove osobine, što znači da treba odvojiti odgoj od manipulacije, odnosno odgajatelja od manipulatora jer manipulacijom se onemogućava taj razvitak. Platon je prvi promišljao o odgoju kao manipulaciji: „odgoj se nužno pretvara u gojdbenu manipulaciju, koja djetetov razvitak upravlja prema njemu izvanjskom i unaprijed zadanom cilju.“²³ Nadalje, ono što smatram da je važno istaknuti, je sam odnos odgajatelja i odgajanika. Pri čemu konkretno mislim na odnos učitelja i učenika. Učitelj kao onaj koji poučava druge u nekoj vrsti znanja, onaj od kojeg se uči, kojem se duguje znanje i učenik kao onaj koji je učio ili uči od drugoga.²⁴ Između njih uvijek postoji određeni afektivni odnos, a da je primjeren, prijateljski odnos poželjan potvrđuju mnogi primjeri slavnih učitelja koji su prijateljevali sa svojim učenicima. O prijateljskom odnosu između onoga tko odgaja, tko poučava i onih koji se odgajaju, koji se uče vidimo na Sokratovom primjeru. Posljednji Sokratovi razgovori s njegovim učenicima u zatvorskoj ćeliji prikazuju sliku takvog prijateljstva. I Platon u svojim tekstovima govori o prijateljstvu s Dionom, koji je bio njegov učenik. Da pojasnim, pravi učitelj mora se odreći paternalizma, mora biti intelektualno i afektivno zreo kako bi postigao primjerenu razinu prijateljstva s učenikom. A da bi uopće nekoga priznali učiteljem, navodi Lepp, taj čovjek mora posjedovati ugled: „ugled pravog učitelja temelji se na stvarnoj duhovnoj nadmoćnosti. Najčešće je intelektualni ugled ono što daje povod životnom odnosu

²¹ Polić, M. 1993. str. 19

²² Polić, M. 1993. str. 19.

²³ Polić, 2006. str. 49.

²⁴ Anić, V. 2006. str. 1644.

između učitelja i učenika.“²⁵ Zašto govorim o prijateljstvu između učenika i učitelja? Zato što smatram da prijateljstvo u cjelokupnom ljudskom životu ima vrlo važnu odgojnu ulogu. Kao i u svakom prijateljstvu tako i u ovom, i učitelj i učenik moraju shvatiti da postoji struja u oba smjera: „Ne tako kao da bi prijatelj-učitelj nužno htio utjecati na prijatelja-učenika da bi ga formirao po vlastitoj slici. Učitelj, dostojan tog imena, mnogo je više uvjeren da je nosilac poruke i tu bi poruku želio pružiti onima koje voli.“²⁶ Jednom mi je jedna moja profesorica rekla: „Ovo nije posao, ovo je poziv!“, govorila je naravno o učiteljskom poslu za koji treba puno više od znanja iz područja koje želimo poučavati, treba nam i prijateljstvo ako želimo odgojno djelovati: „učitelj osjeća takvo prijateljstvo kao kupku koja pomlađuje, osjeća se u neku ruku besmrtnim. Jer ono što on na sebi smatra najvažnijim – svoju poruku – i dalje će živjeti, nadživjeti će njega samoga, i to upravo zahvaljujući prijateljstvu njegovih učenika.“²⁷ Dakle, u odnosu učenika i učitelja, korist imaju oboje, učitelj koji pruža ljubav i prijateljstvo, isto to će dobiti natrag, odgajateljski posao nije posao koji se radi zbog novaca već zbog „punog“ srca.

3.6. Teorije znanosti o odgoju

Proučavajući odgoj s filozofskog aspekta, naišla sam na knjigu naziva *Teorije znanosti o odgoju*, udžbenički strukturiranu knjigu koja pruža sistematičan pregled pravaca znanosti o odgoju te prikazuje sve na primjerima odgajatelja u praksi. Na samome početku postavlja se pitanje, koje si mi, mladi nastavnici tijekom studiranja vrlo često postavljamo, slušajući nastavnički modul s brojnim pedagoškim predmetima, a to je: koja je svrha poznavanja pedagojske teorije za moj rad u praksi? Odgovor na to pitanje možemo razjasniti primjerom iz svakodnevnog života, a moguć je u bilo kojem kontekstu pedagoške prakse.²⁸ U knjizi je opisan primjer ženske osobe koja vodi komunikacijski trening i nezadovoljna je postignutim uspjehom, ali možemo za primjer uzeti i profesoricu filozofije koja predaje filozofiju i nezadovoljna je svojim radom te želi promijeniti metodu. U bilo kojoj od situacija pedagoške prakse uvijek se iznova nalazimo pred istim problemima: učenici se neće uvijek ponašati kako

²⁵ Lepp, I. 1978. str. 113.

²⁶ Lepp, I. 1978. str. 117.

²⁷ Lepp, I. 1978. str. 118.

²⁸ Pedagoška praksa – sve situacije koje su povezane s odgojem, obrazovanjem ili stručnim osposobljavanjem: u svim tim situacijama se kao odgajatelji uvijek iznova susrećemo s istim problemima. U: Konig, E., Zedler, P. 2001. str. 11.

mi očekujemo da se ponašaju. To možemo promijeniti mijenjanjem svog načina rada. Ako sam do sad radila frontalno, a sada želim raditi u skupinama, mogu se poslužiti literaturom, znanstvenom literaturom na temu rada u skupinama, kako bih dobila znanstveno provjerene rezultate. S obzirom da će literatura biti vrlo opsežna i da će se u svakoj pronaći različiti rezultati, mnogi od nas ostat će zbunjeni, ali ukoliko smo ustrajni u provođenju promjene i dolasku do odgovora postaviti ćemo si niz novih pitanja poput: „kako je moguće da su znanstveni rezultati tako različiti?, kako se uopće dolazi do znanstvenih rezultata?, čemu uopće znanost može poslužiti u praksi?“.“²⁹ Upravo smo s tim pitanjima došli na razinu teorije znanosti. Unutar knjige te teorije dijele se na: znanost o odgoju kao empirijska znanost o ponašanju, znanost o odgoju kao hermeneutička disciplina i znanost o odgoju na osnovi teorije sustava. Autori su unutar svake teorije proučavali pravila i postupke te im je cilj bio precizirati osnove različitih teorija odgojne znanosti te isto tako omogućiti i njihovu kritičku analizu i poboljšanje. Za potrebe ovog rada neću ulaziti u daljnje opisivanje svake od navedenih teorija, ali mogu zaključiti kako uz pomoć takve literature odgajatelji mogu jasnije shvatiti odnos između teorije i prakse te možemo provjeriti koliko su neki rezultati dobiveni analizom teorije učinkoviti u odgojnoj praksi te zaključak koji autori u konačnici iznose: „znanost je mnogo uže povezana s našom ostalom životnom praksom nego što se to u tradiciji empirijskih i racionalnih koncepcija mislilo: znanost je oruđe za rješavanje praktičnih problema i instancija za promišljanje o oruđu. Slično kao što čekić koji netko koristi kao alat nikog ne može osloboditi od njegove odgovornosti za primjenu tako ni znanost ne može praktičaru reći što točno treba činiti.“³⁰

²⁹ König, E., Zedler, P. 2001. str. 12.

³⁰ König, E., Zedler, P. 2001. str. 262.

4. *Filozofija odgoja*

„Filozofija je umjetnost življenja koja nas liječi od bolesti tako što nas uči radikalno novom životu.“ (Hadot 2013: 324)

Autori koji se bave ovom disciplinom često zamjeraju pedagogiji čiji je osnovni predmet bavljenja odgoj kako pretendira da bude normativna znanost o odgoju i kako je na taj način prisvojila dijelove koji pripadaju filozofiji. O tome je još davne 1993. godine govorio Polić, Milan u svojoj knjizi *K filozofiji odgoja* jer je u to vrijeme filozofija odgoja bila jedna od najmlađih disciplina. O filozofiji odgoja piše i William Frankena te ću ovdje i iznijeti osnovno o filozofiji odgoja kakvom ju on smatra, a zatim se osvrnuti na pojedinačne autore čija stajališta i odgojne aspekte je Frankena objedinio u knjizi *Philosophy of Education*. Frankena naglašava razliku između filozofije u odgoju i filozofije za odgoj, napominje kako je sam odgoj poliznačan te da on pod disciplinom o odgoju smatra poučavanje subjekta koji se mora izgraditi. Nadalje, napominje kako odgoj ima tri dijela: deskriptivnu znanost o odgoju koja sistematizira različite činjenice i generalizacije, zatim postoji normativna teorija odgoja koja se bavi principima i metodama koje u odgoju treba koristiti te konačno postoji i analitički dio znanosti o odgoju koji se odnosi na logičku ili filozofsku analizu argumenata. Filozofi odgoja fokusiraju se upravo na druga dva dijela, odnosno filozofi odgoja čine ili normativnu podjelu ili analizu odgoja. Uvodeći nas u kontekst odgoja Frankena naglašava da trebamo uočiti razliku između sposobnosti koje su prirodne, urođene kao što su naprimjer vid i mišljenje i one koje nam nisu urođene, koje učimo, kao što su apstraktno mišljenje, vožnja biciklom i tako dalje. Pa pritom definira odgoj kao „transmisiju stjecanja izvrsnosti korištenjem tehnika poput instrukcija, treninga, učenja, itd.“ Nadalje, Frankena smješta svoje autore u okvire filozofije odgoja koja se dijeli na tri škole: idealizam, realizam i pragmatizam. Idealizam u smislu filozofije odgoja znači gledište da je sva stvarnost mentalna i da postojati znači biti percipiran umom. Realizam negira idealističko tumačenje, a pragmatizam je teorija značenja i istine koja drži da ako se ponašamo na određen način iz toga slijede i određene posljedice i tvrdnja je istinita ako posljedice do kojih dovodi postoje.³¹ Nakon uvodnih riječi mogu se krenuti baviti svakim filozofom pojedinačno čija stajališta nudi Frankena, a osobno ih smatram vrijednima za temu o kojoj govorim. Krećem sa Johnom Deweyem i njegovim radom naslovljenim *Edukacija kao rast*. Dewey na vrlo jednostavan način govori o edukaciji kao razvoju i edukaciji kao rastu, on tvrdi da je odgoj proces koji ima kraj zato što se rast

³¹ Frankena, W. 1965. str. 1-7.

smatra nečim što ima kraj, ja se s njime ne slažem, smatram da je odgoj razvoj jer ima kontinuitet. Kažu da smo djeca dok god su nam roditelji živi što se može protumačiti upravo kako Dewey kaže, odgajaju nas cijeli život, ne samo roditelji, nastavnici, braća, sestre, partneri, već i čitava okolina koja nas okružuje. Pa može se reći i da djeca ponekad odgajaju roditelje. Nadalje, Alfred North Whitehead u tekstu *Ciljevi odgoja* navodi dvije, vrlo važne odgojne zapovjedi: ne poučavati previše predmeta i ono što poučavamo trebamo poučavati temeljito, govori o svrhovitosti odgoja pa se ne slaže sa sustavom školovanja u kojem djeca ne vide šumu kroz značenje stabala jer su predmeti nepovezani. Richard Peters pod naslovom *Mora li odgajatelj imati svrhu* ističe jednu važnu stvar, a to je da život mora biti u svrhe edukacije, a ne edukacija u svrhe života, u tome se ne slažem s njim, naravno da učimo i educiramo se dok smo živi, trebamo uvijek biti otvoreni prema novom znanju. I mi budući profesori nekada ćemo naučiti nešto korisno i vrijedno od naših učenika kao što će oni svakodnevno učiti i od nas, ali ne mislim da naš život treba biti podređen edukaciji, ne živimo da bismo se educirali. Drugi dio knjige bavi se metodama i problemima odgoja pa je prvi u nizu John Dewey s tekstom *Interesi, discipline i metode*. On smatra disciplinu pozitivnim aspektom odgoja te je kao takva u korelaciji s interesima. Te dvije aktivnosti pomažu pri ostvarivanju ciljeva. Za njega imati interes znači imati kontinuitet u nečemu, a ono što škola mora omogućiti učenicima je da razviju mogućnost razmišljanja. Da bi to razvili važno im je iskustvo s kojim dolaze u školu i koje tijekom školovanja stječu. I s ovim autorom ću se složiti, tijekom mog srednjoškolskog obrazovanja nisam osjetila da nastavnici ovo potiču, tretirali su nas kao učenike „konjskog vida“ te mogu slobodno reći da umjesto da su poticali kritičko promišljanje, čak su ga sputavali. Na moju sreću na fakultetu je to potpuno drugačije, upišeš nešto iz vlastitog interesa gdje te uz disciplinirano ponašanje potiču na promišljanje i izražavanje vlastitih stavova. Mislim da je upravo na taj odgojni aspekt Dewey mislio. Alfred North Whitehead govori o slobodi i disciplini te tvrdi kako je znanje glavni cilj intelektualnog odgoja, jedino dominantnija je mudrost. Za njega je mudrost najintimnija sloboda, a sloboda i disciplina dvije su biti odgoja. Moraju biti uklopljene u dječji život tako da korespondiraju prirodnom utjecaju pri razvijanju osobnosti. Njegova je pozicija da je sloboda najvažnija, ali i da nekada mora biti podređena disciplini. Nastavnici u praksi moraju pronaći ravnotežu između slobode i discipline. Kao tajnu uspješnog profesora navodi definiranje onoga što učenik mora znati te je prema tome odgoj vođenje individue prema razumijevanju života. U skladu sa svime ranije napisanim i s tvrdnjama ovog autora se želim složiti. Naime, profesori koji pokazuju entuzijazam u svom radu i vidi se na njima da su vrhunski stručnjaci u svom području su obično oni najdraži profesori koji se pamte i kad se izađe iz školskih klupa, ali

njih se pamti ako ih taj entuzijazam ne povede da od svojih učenika traže previše, brzaju sa gradivom i gomilaju ga pri čemu učenici neće biti ni disciplinirani u tom radu ni slobodni pri razvijanju vlastite osobnosti. Mislim da je to ključno što Whitehead poručuje, treba znati „stati na loptu“. Nadalje, Jacques Maritain u članku *Intelektualni i moralni odgoj* govori o nekoliko ključnih stvari. Učitelj je važan faktor odgoja, on mora intelektualno voditi učenike na način da ide spontanom putem interesa i prirodne znatiželje kako bi poticao kod učenika prirodnu inteligenciju i hrabrost. Učitelj mora učenicima postaviti logičke poveznice između ideja koje njegova analitička ili deduktivna moć uma, možda nedovoljno snažna, neće moći shvatiti. Primarni poticaj da bude odgojen učeniku mora dolaziti iznutra, a učitelj će ga u tom odgoju kao njegov moralni autoritet poticati da se razvija i intelektualno raste. Posljednje što želim istaknuti je citat koji mi se učinio zgodnim za komentiranje „mladi ljudi trebaju naučiti i znati muziku tako da razumiju značenje muzike, a ne da postanu kompozitori.“³² Dakle, nastavnik je taj koji vodi učenika kroz aktivnosti ka znanju, ali na način da im omogući razumijevanje, a ne da ih preoptereći s nečim što ih ne zanima, to je ono što često nastavnici rade: poučavaju i opterećuju učenike obvezama kao da samo njihov predmet postoji. Takve nastavnike nitko ne voli i takav nastavnik ne želim biti. Svaki učenik je individua, neki će više voljeti matematiku, neki hrvatski, tu ja ništa ne mogu ako su prirodno skloniji ka nečem što nije moj predmet poučavanja, ali mogu uvelike utjecati da zavole i moj predmet ukoliko budem gradivo učinila zanimljivim, prilagođenim dobi te vlastitim entuzijazmom i kreativnošću u oblikovanju nastavnih satova. Što se tiče moralnog odgoja Maritain navodi kako moralni odgoj ima važnu ulogu u školi i da ta uloga mora biti sve više i više naglašena, ali naravno odgojna sfera pri moralnom razvoju djeteta prvo uključuje obitelj. O moralnom odgoju govori i Richard S. Peters u posljednjem članku ove knjige te navodi kako se sav odgoj mora doticati moralnog i moralnih pravila. Moralni odgoj može se postizati i nastavom hrvatskog kroz književna djela i nastavom filozofije i etike, a to su predmeti koje ću ja poučavati. Smatram da kroz gradivo gdje su moralna pitanja direktno uključena treba učenicima naglašavati što je, odnosno što nije u skladu s moralnim u društvu. Citirat ću sada svoju dragu profesoricu s Odsjeka kroatistike koja uvijek kaže: „koji žele čuti, čut će“, pritom misli upravo na poučavanje moralu jer naša uloga je da učeniku ne pružimo samo znanje o predmetu već i vrijednosti za život koliko je to u našoj mogućnosti, a ako ih oni ne žele prihvatiti tu mi ništa ne možemo. S ovime ću zaključiti svoj osvrt na knjigu Wiliama

³² Frankena, W. 1965. str. 101.

Frankene i nadat se kako ću jednog dana u svom nastavničkom radu biti dosljedna svemu što sam ovdje napisala i sa čime sam se složila kao važnim u odgoju učenika.

4.1. Nastavni predmet filozofija

Filozofija se u svom širem značenju odnosi na propitivanje svega oko sebe, na postavljanje pitanja, na kritičko promišljanje i sumnju u sve oko nas, pa je u skladu s tim takva i zadaća filozofije u nastavi: „Važna su za filozofiju kao nastavu pitanja filozofije, a ne obratno. Filozofija je ona koja određuje nastavu, a ne nastava filozofiju.“³³ Nastavnik filozofije mora učenike potaknuti da razmišljaju i preispituju pitanja koje im nastava filozofije nudi, ne smiju dobivati gotova rješenja, već sami moraju otkrivati istinu: „filozofija može sve – ona dovodi u pitanje, analizira različite pozicije i aspekte neke teme, pitanja ili problema. U filozofiji se više nego u drugim predmetima istina ne shvaća kao dana, nego kao ona koja tek treba biti otkrivena.“³⁴ Filozofija kao nastavni predmet ispunjava svoju zadaću ako potiče na stvaralaštvo, ako postavlja pitanja, ali ne bilo kakva pitanja, filozofska pitanja, nije važno o čemu su pitanja već kako se ona postavljaju. Pri tome, od velike važnosti u nastavi filozofije su odgovori na vlastita pitanja: „postavljajući pitanja i nastojeći doći do odgovora na njih, osim formiranja vlastitih stavova i pozicija, imamo i mogućnost saznati kako su o njima razmišljali filozofi iz različitih filozofskih razdoblja“³⁵, zatim učenje raspravljanju, kritičkom preispitivanju, stvaralačkom traganju za rješenjima, zato je temeljni stav nastave filozofije: „nastava mora polaziti od života k teoriji o njemu, od pitanja k rješenju, a ne obratno, od rješenja k pitanju, od teorije o svijetu k zagonetki svijeta.“³⁶ Nastavni predmet filozofija koristan je i važan u sustavu obrazovanja, mnogi su razlozi koji filozofiju čine korisnom za srednjoškolski uzrast, a općenito govoreći: „filozofija obuhvaća gotovo sve važne teme koje se tiču ljudskog egzistiranja općenito, ali i teme koje se tiču svakog pojedinog čovjeka i njegovog načina razmišljanja i djelovanja.“³⁷ Pri poučavanju filozofije treba voditi računa da se poučava filozofiji iz koje se može naučiti nešto važno za život, a ne da se s pomoću

³³ Marinković, J. 1990. str. 10.

³⁴ Golubović, A., Angelovski, L. 2017. str. 9.

³⁵ Golubović, A., Angelovski, L. 2017. str. 10

³⁶ Marinković, J. 1990. str. 12.

³⁷ Golubović, A., Angelovski, L. 2017. str. 13.

filozofije uči nečemu drugom, Marinković je naglašavao kako nastava filozofije ne može imati nikakav drugi cilj osim filozofskog, ali da nastava filozofije ima odgojni cilj, odnosno udovoljava i pedagoškim intencijama ukoliko je nastava učitelja filozofije vjerna filozofskom.³⁸ Ja se s njim ne slažem, mislim da je za nastavu važna ravnoteža između dobrog filozofiranja i dobrog poučavanja, jer netko može biti izvrstan filozof, a loš nastavnik ili jako loš filozof, ali izvrstan nastavnik. Smatram da filozofija kao nastavni predmet ima odgojnu svrhu, a možda bi se moglo reći da je filozofija odgoj sam po sebi s obzirom na predmet svog bavljenja, ali da se ne može zanemariti pedagoški aspekt njenog poučavanja kako je to htio učiniti Marinković.

4.2. *Filozofsko odgajateljski način života*

Da napišem ovo poglavlje potaknula me knjiga *Duhovne vježbe i antička filozofija*. Naime, autor Pierre Hadot u njoj govori o antičkim filozofima koji su svoj filozofski diskurs živjeli, dakle, nisu filozofi jer su govorili filozofski, nego su i živjeli filozofskim životom, on je izrazito kritičan prema povjesničarima koji antičku filozofiju prikazuju najprije kao filozofski diskurs: „očito je da ne može biti filozofije bez nekog unutarnjeg i vanjskog filozofovog govora. No, svi ti filozofi, smatraju se filozofima, ne zato što izlažu filozofski diskurs, nego zato što žive filozofski. Diskurs se uključuje u njihov filozofski život. Za njih je sama filozofija prvenstveno neki oblik života, a ne diskurs.“³⁹ Da bih to povezala s odgojem i onim što želim reći, citirat ću što Hadot kaže dalje: „Kada ćeš napokon početi živjeti kreposno, rekao je Platon starcu koji mu je ispričao da sluša poučavanje o kreposti. Nije riječ o stalnom spekuliranju, ali je potrebno jednom ozbiljno razmisliti o prelasku na djelovanje. No, danas se smatra zaludenim onog koji živi na način sukladan s onim što podučava.“⁴⁰ Dakle, da bi odgajatelj ispravno nekoga odgajao i sam bi trebao biti ispravno odgojen, i sam bi trebao slijediti principe odgoja koje želi prenijeti na druge, naravno one koji su poželjni. Ne mora nužno znati poučavati tim principima, ali može svoje učenike odgajati u smjeru da ispituju sami sebe i da sami dolaze do zaključaka, upravo onako kako je to činio Sokrat: „Sokrat je čovjek ulice. On govori sa svima. Promatra i raspravlja. Ne polaže pravo da nešto znade.

³⁸ Marinković, J. 1990. str. 22.

³⁹ Hadot, P. 2013. str. 8

⁴⁰ Hadot, P. 2013. str. 9.

Samo ispituje, a oni koje on ispituje tada preispituju sami sebe. Tada sami sebe dovode u pitanje, sebe i svoje ponašanje.“⁴¹ Osobno smatram da način života koji je vodio Sokrat je pravi filozofski način života, a ujedno i način koji šalje jednu važnu odgojnu poruku: a to je da sve što radimo u bilo kojem trenutku služi u odgojne svrhe, to trebamo imati na umu, pogotovo mi, budući nastavnici moramo u Sokratu naći jedan izvrstan primjer učitelja koji je toliko puno znao, ali nije se razbacivao i hvalisao svojim znanjem već je pozivao svoje učenike da sami pronađu rješenja koja su im potrebna: „Sokrat nema sistema koji bi naučavao. Njegova filozofija u cijelosti je duhovna vježba, nov način života, aktivno razmišljanje, živa svijest.“⁴² U tom smjeru bi trebala ići suvremena odgajateljska praksa, odgajati djecu da razmišljaju, a ne da reproduciraju gotove činjenice bez trunke vlastitog stava uključenog u to. Odgoj nema jedno točno rješenje, nema recept koji vrijedi za svakog učenika i u svakoj situaciji i upravo zato je lijepo poučavati: a „sve što je lijepo, teško je koliko i rijetko.“⁴³

⁴¹ Hadot, P. 2013. str. 270.

⁴² Hadot, P. 2013. str. 91.

⁴³ Spinoza, B.

5. Uloga odgajatelja

5.1. O ulozi odgajatelja

Naglasila sam na početku, a naglasit ću i sada, pod odgajateljem u ovom radu ne misli se samo na odgajatelje u vrtiću, na koje se prvobitno naziv i odnosi, već na cjelokupnu odgojno-obrazovnu ustanovu, na sve čimbenike koji utječu na odgoj djeteta od njegove rane dobi do fakultetskih dana. S obzirom na to da ću ja uskoro biti i raditi kao profesorica filozofije i hrvatskog jezika ponajviše govorim o odgajatelju kao učitelju u školi čija je uloga iznimno važna u životu svake osobe, pri čemu osobito treba biti pažljiv u odgoju adolescenata. Odgajatelj kakvog ja zamišljam trebao bi shvaćati kako je samostalnost i sloboda u donošenju odluka zapravo najvažniji aspekt odgoja adolescenata. Osobno smatram da su samostalnost i sloboda dvije najvažnije stvari u prijelaznom stadiju iz djeteta u odraslu, zrelu osobu. Ali naravno i u cjelokupnom životu. To su ciljevi odgoja, i onog roditeljskog i nastavničkog, mislim da nema ljepše nego kada nakon nekoliko godina nastavnik sretne svog bivšeg učenika/cu i vidi zrelu, samostalnu osobu koja je izgradila uspješan život i dobro se u njemu snalazi. Također, ono što je važno: odgovornost pri donošenju odluka, govorim o odgoju učenika koji će biti odgovoran u donošenju odluka, ono što želim istaknuti je kako sam uočila da se i odgovornost i odgoj služe istim glagolom, a to je izgraditi. Odgojem izgrađujemo osobu da odgovorno donosi odluke koju postupci za koje donosi te odluke također izgrađuju. Nastavni proces je odgoj. Na nama, budućim nastavnicima je odgovoran posao da nekoga izgradimo u odgovornu osobu koja će dalje izgrađivati samu sebe. Upravo razlog mog odabira buduće profesije je bio taj što smatram da profesori koji su mene odgajali nisu imali kvalitetan pedagoški pristup, lako je naučiti i razbacivati se znanjem, ali biti čovjek je puno teže. Kad me pitaju zašto želim biti profesorica, upravo je to razlog, želim biti sve ono što moji profesori nisu bili, nisu znali razumjeti, ni poštovati ni pravedno djelovati. Škola je mjesto gdje učenike pripremamo za posao u svijetu odraslih, važno je ukazati im da u svemu što rade traže radost. Pri tom, vrlo važna odgojna poruka je da ne smiju zanemariti druge, moraju se znati staviti na mjesto druge osobe, biti empatični te na taj način ne kršiti ljudska prava. Na sva ova razmišljanja i zaključke navela me knjiga koju sam čitala kao literaturu za kolokvij na kolegiju Filozofija odgoja, te se kao posljednje poglavlje, apsolutno pogođenog naslova, navodi „Morat ćeš razmisliti o tome“, poglavlje koje poziva na razmišljanje što poduzeti s

vlastitim životom. Autor naglašava pouzdanje i završava prikladnim citatom „Nastoj da ti život ne bude zaokupljen mržnjom i strahom.“⁴⁴ Vrlo je važno mlade ljude odgojiti da budu samopouzđani pri novim izazovima u životu, da prestanu čekati da im se sve „servira“ i da se sami aktiviraju, ipak je to njihov život, odluke koje donose, donose za sebe ali pri tom moraju poštivati druge i ne bojati se imati povjerenja u druge koji im samo žele pomoći da se izgrade u samostalne, odgovorne osobe.

5.2. Profesionalna kompetencija odgajatelja

Poglavlje koje sam napisala ranije me dovelo i do ovog. Ono što je ranije napisano je moj osobni stav i moje tumačenje odgojnih aspekata koje osoba koja odgaja mora imati u vidu pri svakom svom koraku. Kada govorimo o profesionalnoj kompetenciji odgajatelja misli se na utjecaj odgajatelja na prepoznavanje i iskorištavanje djetetovih potencijala te razvijanje individualnih karakteristika, jer naravno opće je poznato da odgajatelj može poticati ili u nesretnijoj varijanti, ograničavati razvoj djeteta svojom prikladnom ili neprikladnom praksom. Prema riječniku, kompetencija je priznata stručnost, sposobnost kojom tko raspolaže.⁴⁵ Pri čemu unutar pedagoške literature postoji i pedagoška kompetetnost što je „profesionalna mjerodavnost visoke stručne razine, u smislu kvalitetne pedagoške izobraženosti i osposobljenosti učiteljstva.“⁴⁶ Zato ću sada govoriti o profesionalnoj kompetenciji koja je potrebna svakom odgajatelju za kvalitetno obavljanje njegova posla. Ono što je napisao kanadski odgajatelj Michael Fullan, a ja sam pročitala u knjizi Šagud Mirjane: *Odgajatelj kao reflektivni praktičar*, jest: „u postmodernom društvu svaki je pojedinac odgovoran za promjene, a u tome odgajatelji imaju jednu od važnijih uloga budući da pripremaju najmlađe članove društva da u tim promjenama sudjeluju.“⁴⁷ Dakle, odgajatelj ako je profesionalan u svom poslu mora biti svjestan svoje odgovornosti pri donošenju bilo kakvih odluka, s naglaskom na veću stručnost dogodile su se i promjene unutar obrazovanja odgajatelja pa se navodi i kako se od „odgajatelja – posrednika znanja, traže odgajatelji – aktivni graditelji znanja u zajednici koja se razvija i uči.“⁴⁸ Ono što je pitanje na koje treba odgovoriti jest što je

⁴⁴ Savater, F. 1998. str. 174.

⁴⁵ Anić, V. 2006. str. 596.

⁴⁶ Mijatović, A. 2000. str. 158.

⁴⁷ Fullan, M. u: Šagud, M. 2006. str. 8.

⁴⁸ Šagud, M. 2006. str. 8.

to potrebno kompetentnom, profesionalnom odgajatelju da bi postao aktivni graditelj znanja? Na to pitanje pruženo je jako puno odgovora autora iz područja pedagogije, većinu odgovora nudi autorica Šagud na koju se ja ovdje želim pozvati, ali ono što me osobno najviše privuklo je popis deset kvaliteta koje odgajatelj mora imati, prema tom popisu, odgajatelj je: 1. osoba koja kontinuirano uči i želi pronalaziti i provjeravati različite modele bez pretenzije da unaprijed ima odgovor na sva pitanja, želi istražiti ono što ne zna, 2. osoba s izraženom potrebom napredovanja u osobnom i profesionalnom smislu, 3. dobar promatrač i slušatelj djece, 4. poznavatelj sredine u kojoj radi sa svim socijalnim, kulturnim i ekonomskim različitostima, 5. poznavatelj zakonitosti djetetova rasta i razvoja uz prihvaćanje individualnih različitosti i kvaliteta, 6. poznavatelj procesa učenja predškolskog djeteta – različitih načina i intenziteta, 7. sklon postavljanju pitanja o motivima djece – zaključak ostavlja otvoren, ne žuri, istražuje, uzima u obzir mišljenje drugih, otvoren za riskantne ideje, za postavljanje pitanja, za istraživanje, 8. sposoban preuzeti rizik i ne opterećivati se unaprijed postavljenim planom, 9. spreman za kompromis, omogućuje improvizacije i kreativno izražavanje, 10. fleksibilan – sredinu organizira prema konkretnim potrebama i kontekst doživljava nepredvidljivim.⁴⁹ Mislim da se ovim popisom obuhvatio pojam profesionalne kompetencije odgajatelja jer je nastao na temelju suradnje i proučavanja raznih autora koji se u većini odrednica slažu. Pri istraživanju čimbenika koji su nužni za obrazovanje „novog odgajatelja“, dakle odgajatelja koji je aktivni graditelj znanja, koji je dobro obrazovan, koji poznaje teorije djetetova razvoja, koji ukratko sadrži sve ove ranije navedene kvalitete, autori su se okrenuli modelu obrazovanja refleksivnog praktičara, o čemu ću govoriti u posebnom poglavlju. Iz svega prikupljenog, autorica Šagud koja je istraživala profesionalnu kompetenciju odgajatelja navodi da je za razvoj profesionalne kompetencije budućeg odgajatelja nužno: „poznavanje materije, osnovnih koncepcija, strukture i istraživanja djetetova razvoja i odgoja, poznavanje osnovnih zakonitosti djetetova učenja, prepoznavanje njegovog individualnog intelektualnog, socijalnog, emocionalnog i tjelesnog razvoja i odgoja, poznavanje različitih stilova učenja i razvijanje sposobnosti prepoznavanja i osiguravanja uvjeta za tu različitost, prepoznavanje i organiziranje povoljne sredine za učenje djeteta na temelju njegovih individualnih i grupnih interesa i motivacije, izgrađivanje komunikacijskih vještina potrebnih u interakciji s djecom, roditeljima, kolegama i ostalim profesionalcima iz njegove sredine.“⁵⁰ Slažem se sa svime navedenim, mislim da je obuhvaćena suština odgajateljskog posla, i to ne samo odgajateljskog posla u pravom smislu te riječi, posla s djecom vrtićke dobi već i posla u kasnijim fazama

⁴⁹ Šagud, M. 2006. str. 10.

⁵⁰ Šagud, M. 2006. str. 13.

školovanja, smatram da me istraživanje profesionalne kompetencije odgajatelja navelo na promišljanje o vlastitoj kompetenciji za taj posao, iako ne mogu sa sigurnošću reći da sam „stvorena“ za njega i da imam sve kvalitete koje se traže, smatram da sam u stanju kroz praksu i rad ih usavršiti, da bi nekoga poučili da bude čovjek i sami moramo biti ljudi, a to sam već ranije naglasila kako su me loši odgojni postupci i neprofesionalnost vlastitih odgajatelja tijekom života doveli do studija i motivacije za istim poslom.

5.2.1. Kako nastavnik pokazuje svoju kompetenciju u odnosima

Govoreći o kompetencijama odgajatelja, točnije nastavnika, važan je odnos nastavnika i učenika. O odnosu nastavnika i učenika govorila sam na početku spominjajući velike filozofe koji su sklapali prijateljstva sa svojim učenicima, a sada u vezi s tim želim se još malo dotaknuti odnosa kakav bi trebao biti između nastavnika i učenika. Često se među nastavnicima govori o lošim đacima, lošoj disciplini i razredima koji su nepodnošljivo teški pri radu s njima. Istina koja stoji iza takvih priča jest da nastavnici koji to govore imaju problema s uspostavljanjem odnosa s učenicima te da ne znaju preuzimati odgovornost za takvu „nemoguću“ atmosferu koja unutar određenog razreda vlada. I sama sam se susrela s tim još kao učenica, kada nas je u razredu bilo dvadeset i dvoje, uglavnom izvrsnih, pametnih i vrijednih učenika s velikim ambicijama za daljnje školovanje, no većina nastavnika je za nas govorila da smo grozni, nepodnošljivi, nedisciplinirani i da ne spominjem i druge gore nazive kojima su nas okitili od našeg ulaska u srednju školu. Ono što je istina je da su nas grdili nekompetentni nastavnici, nastavnici koji su imali problema s vlastitom odgovornošću i problema s pristupom učenicima, jer kako navode brojni autori: „kao i prije trideset godina jadikuje se o „nemogućim“ razredima s kojima se jednostavno ne može raditi, no takvo što uopće ne postoji. Postoje samo loši odnosi između nastavnika i učenika.“⁵¹ Ono što se savjetuje u takvim situacijama je da škole nauče da one moraju nositi odgovornost, da ne mogu učenici preuzimati za sve krivnju, a roditelji uvijek stajati na strani škole uzdajući se u odrasle, kompetentne nastavnike: „stoga bi veća kompetencija u odnosima nastavnika dobro došla, osobito samim nastavnicima (...) djeca imaju mnoštvo kompetencija, ali jedna im nedostaje: nisu sposobni preuzeti odgovornost za kvalitetu svojih odnosa s odraslim

⁵¹ Juul, J. 2013. str. 47.

osobama.“⁵² I sada dolazimo do samog naslova, kako nastavnik pokazuje svoju kompetenciju u odnosima? Ponovno se prisjećajući vlastitih školskih dana, konfliktne situacije s nastavnicima obično bi se rješavale slanjem pedagoga ili ravnatelju, pri čemu bi nas kroz razgovor uvjerali kako smo mi pogriješili i kako se trebamo ispričati nastavniku koji nas je poslao van iz učionice jer smo ga očito nečime jako razljutili i on to nešto ne zna riješiti ukoliko mu netko ne pomogne, odnosno natjera učenika da se ponizi i ponudi ispriku. I sama sam bila u dugogodišnjoj konfliktnoj situaciji s jednom od nastavnica koja me uredno slala ravnateljici, a dotična me molila da se ispričam „radi mira u kući“. To nije način rješavanja problema, a nastavnik koji posjeduje kompetenciju u odnosima neće tako postupiti: „novi način uključivao bi zajednički odlazak k ravnatelju i priznavanje činjenice da postoji zajednički problem za čije rješenje je potrebna pomoć.“⁵³ Naravno, to se u rijetkim slučajevima događa zato što većina nastavnika smatra vlastitim porazom priznanje pogreške u odnosu s učenikom s kojim se bilo kakav konflikt dogodio, kao da će ispasti lošiji nastavnici ako priznaju da su i sami doprinjeli lošem odnosu. Jer što je odnos? U odnosu stoje dvije relacije. U školskoj situaciji to su nastavnik i učenik. Ne može jedna osoba biti kriva za konflikt. Obje strane trebaju snositi djelomičnu odgovornost, ali odrasla osoba koja radi nastavnički posao, koja treba tog učenika naučiti odgovornosti, ona treba biti primjerom kako se preuzima odgovornost: „većina nastavnika zazire od takvih mjera jer ima osjećaj da na taj način otkriva osobnu i pedagošku slabost koja bi mogla potkopati njihov autoritet. Oni taj sukob greškom drže borbom za moć koju pod svaku cijenu žele dobiti.“⁵⁴ Dakle, kako nastavnik pokazuje kompetenciju u odnosima? Tako što će nastojati razumjeti učenika, uočiti problem zbog kojeg je odnos narušen i nastojati ga riješiti, samo je potrebno odvojiti koju minutu više i zapitati se gdje griješimo te o tome i porazgovarati s učenicima: „djeca u pravilu točno znaju zašto im je loše, no vjerojatno ih se nikad ne pita za to.“⁵⁵

⁵² Juul, J. 2013. str. 48.

⁵³ Juul, J. 2013. str. 49.

⁵⁴ Juul, J. 2013. str. 49.

⁵⁵ Juul, J. 2013. str. 51.

5.2.1.1. *Temeljna nastavna umijeća*

Za uspješno poučavanje svaki nastavnik mora posjedovati umijeća. Kakva su to umijeća?⁵⁶ Kyriacou navodi kako su to umijeća koja će uspješnom nastavniku omogućiti da zna čime i kako potaknuti učenike da uče: razlika između znati što i znati kako lijepo se vidi u analogiji s igranjem tenisa, profesionalni igrač tenisa zna kako izvesti svaki udarac, ali ne mora značiti da će mu svaki donijeti poen i biti uspješno odigran, to umijeće igranja tenisa sastoji se i od promišljanja o svakom udarcu, gdje želimo lopticu prebaciti i od praktične sposobnosti da taj udarac koji je zamišljen bude izveden.⁵⁷ Dakle, kod umijeća poučavanja također imamo praktičnu sposobnost i sposobnost promišljanja o praktičnom djelovanju. Ovu prvu sposobnost u našem sustavu zadovoljavamo već školskom praksom, dakle svi nastavnici na početku svoje karijere određeno vrijeme provode promatrajući druge nastavnike kako rade, što nas potiče da vlastitu praktičnu djelatnost ostvarimo kako treba. Nadalje, točna definicija nastavnih umijeća bila bi: „strategije kojima se nastavnici služe da bi olakšali učenicima naučiti nešto vrijedno i koje (strategije) kompetentne osobe smatraju umijećima.“⁵⁸ Ono što istraživači koji su proveli brojne studije o nastavnim umijećima tvrde jest da je jedno od obilježja nastavnih umijeća njihova interaktivna priroda, jer je nastava živi proces i ne možemo ju uvijek provoditi točno onako kako smo isplanirali i zamislili, a drugo obilježje nastavnih umijeća je posjedovanje stručnog znanja koje uključuje: „znanje o gradivu, znanje o širokim načelima i strategijama organizacije nastave, znanje o nastavnim materijalima i programima vezanim za kurikulum, znanje o poučavanju pojedinih tema, znanje o učenicima, znanje o pedagoškim kontekstima, od razreda do šire društvene zajednice i znanje o pedagoškim ciljevima i vrijednostima.“⁵⁹ Ono što autor donosi je naravno i popis temeljnih nastavnih umijeća koji je nastao iz rada brojnih istraživača odgoja i nastavničke djelatnosti te je široko prihvaćen pa su temeljna nastavna umijeća: planiranje i priprema, izvedba nastavnog sata, vođenje i tijek nastavnog sata, razredni ugođaj, disciplina, ocjenjivanje učeničkog napretka, osvrt i prosudba vlastitog rada.⁶⁰ Zašto ovo navodim u svom radu? Zato što govorim o ulozi odgajatelja, odgajatelja koji odgaja u školi, dakle nastavnika koji odgaja svojim nastavničkim radom u nastavnoj situaciji i koji jednostavno mora posjedovati ili imati

⁵⁶ Nastavna se umijeća mogu opisati kao odjelite i smislene nastavničke aktivnosti koje potiču učenje. U: Kyriacou, C. 2001. str. 19.

⁵⁷ Kyriacou, C. 2001. str. 13.

⁵⁸ Kyriacou, C. 2001. str. 15.

⁵⁹ Kyriacou, C. 2001. str. 17.

⁶⁰ Kyriacou, 2001. str. 24.

tendencije razviti ovakva umijeća kako bi uspješno i djelotvorno radio svoj posao, a u konačnici i dobro i pravilno odgajao.

5.3. *Odgajatelj kao znanstvenik*

Zašto ovaj naslov, obrazložit ću citatom: „Učitelj da bi bio vrstan realizator svog odgojno-obrazovnog rada, treba ga umjeti i znanstveno utemeljiti. Zato je potrebno da u okviru svoje stručne izobrazbe usvoji praktične i teorijske osnove znanstvenog istraživanja odgoja i obrazovanja, kako bi ostvario svoju visokokvalitetnu stručnost i visoko učinkovitu praksu.“⁶¹ S ovim početnim citatom knjige Vladimira Mužića, *Uvod u metodologiju, istraživanje odgoja i obrazovanja*, u potpunosti se slažem. Učitelj mora u svom poslu biti stručan, to je prvi uvjet kako bi dobio posao, mora biti apsolutni poznavatelj svojeg predmeta poučavanja, ali ne mora u prvom redu biti znanstvenik: „za njega učenici nisu i ne smiju biti prije svega objekti znanstvenog istraživanja, nego osobe kojima on pomaže u njihovom razvoju.“⁶² Pri odgajanju učenika, odnosno pri pomaganju u njihovom razvoju pomoći nam mogu rezultati znanstvenih istraživanja, vlastitih znanstvenih istraživanja ili rezultati drugih istraživača kojima je možda baš to istraživanje ono primarno čime se bave. Kao što sam već navela ranije, jednom mi je jedna moja profesorica na fakultetu rekla kako učiteljski posao nije posao, nego poziv, s time se mnogi slažu, zato što dolazi iz srca, iz ljubavi prema odgajanju i pomaganju djeci, iz ljubavi da prenesemo znanje, iz ljubavi prema predmetu za koji smo stručni i koji s radošću poučavamo, i taj posao, ne umanjujući vrijednost niti jednog drugog posla, ne može raditi svatko. Uz svu tu silnu količinu ljubavi, potreban je i um: „a da bi on odgovorio svojoj svrsi, nužan je i udjel znanstvenog elementa, koji se ostvaruje istraživanjem odgoja i obrazovanja.“⁶³ Kako bih bolje pojasnila na što se to točno odnosi, citirat ću autora, koji navodi tri elementa važna za odgajatelja znanstvenika: „1. vršenje „akcijskih istraživanja“⁶⁴ u okviru svoje redovne učiteljske djelatnosti, 2. sudjelovanje u onim terenskim istraživanjima odgoja i obrazovanja koja vrše vanjske znanstvene ustanove, no koje svoj terenski dio istraživanja ostvaruju s učiteljima – vanjskim suradnicima, 3. praćenje i kritičko

⁶¹ Mužić, V. 2004. str. 9.

⁶² Mužić, V. 2004. str. 9.

⁶³ Mužić, V. 2004. str. 9.

⁶⁴ Akcijska istraživanja predstavljaju varijantu razvojnih istraživanja jer se i u njima uvode novosti u odgojno-obrazovnoj djelatnosti i to na temelju njihove znanstvene provjere. Vidi više u: Mužić, V. 2004. str.29.

(ne)prihvatanje rezultata znanstvenih istraživanja koja se iznose u pedagoškom tisku, na skupovima i sl.“⁶⁵ Ono za što služi ova knjiga je da ju studenti, kao što sam ja, koji se tek pripremaju za prosvjetno zvanje i djelatnici koji već rade, koriste kao priručnik, koji će ih voditi kroz znanstveno istraživanje odgoja i obrazovanja, i to vrlo detaljno, fazu po fazu od prikupljanja podataka do izvještaja o istraživanju. Zašto sve ovo navodim? Zato što smatram da svaki odgajatelj treba u svom poslu važnost pridati znanstvenom istraživanju jer će u nekim situacijama naići na probleme u radu koji neće imati jedan i konačni odgovor, neki odgovori će nam ostajati „otvoreni“ i neodgovoreni, to se događa u svim znanostima, a ne samo u odgoju i obrazovanju čiji je odnos prilično složen. U takvim situacijama znanstveno istraživanje može doprinijeti pronalasku pravog rješenja što u konačnici urađa plodom i na psihološkom planu, pa ćemo i mi odgajatelji biti sretniji i zadovoljniji, a time i naši odgajanci odnosno učenici. A pritom jednog odgajatelja, da se odluči na znanstveno istraživanje, da shvati koliku važnost ima udio znanosti u odgoju, da se ne plaši novina i pogrešaka, može motivirati citat vrhunskog znanstvenika, Alberta Einsteina: „Onaj tko nikad nije pogriješio, nikad nije pokušao napraviti nešto novo.“

⁶⁵ Mužić, V. 2004. str. 10.

5.4. *Odgajatelj kao refleksivni praktičar*

„Refleksivni praktičar stvara, odnosno gradi refleksivnu praksu na osnovi svog razmišljanja o njoj – prije i poslije aktivnosti i djelovanja te tijekom akcije što je karakteristika vrsnog (refleksivnog) praktičara. Mogli bismo reći da proces razvoja refleksivnog praktičara znači proces uzdizanja na metarazinu svog odgojnog djelovanja, učenja i poučavanja.“ (Šagud 2006: 14)

Dakle, refleksivni praktičar je odgajatelj koji pri svom radu razmišlja o svojim akcijama i pri tom mijenja način rada u skladu s ciljem do kojeg želi doći. O tome sam već nešto ranije i govorila u vezi sa znanstvenim istraživanjem, svaki odgajatelj treba biti otvoren za kritike i konstruktivne prijedloge, treba biti otvoren za novitete i promjene u svom radu, treba razmišljati kako se unaprijediti i kako dati svoj maksimum, u tom smislu ide teorija refleksivne prakse: „u tom kontekstu do punog izražaja dolazi učenje kao dinamičan i kompleksan proces koji uključuje kreativno mišljenje, procjenu oko izbora odluke i istraživanja.“⁶⁶ Odgajatelj koji želi djelovati u skladu s teorijama refleksivne prakse bit će aktivan u istraživanju rješenja i različitih načina dolazaka do odgovora na praktične probleme s kojima će se susretati u praksi: „njega karakterizira „refleksivna otvorenost“, a ona se javlja kad smo voljni preispitati vlastito mišljenje i spoznati da je bilo koje stajalište do kojeg možemo doći, u najboljem slučaju, tek hipoteza o svijetu. Bez obzira na to koliko bila uvjerljiva, bez obzira na to koliko smo naklonjeni „svojoj zamisli“, ona je uvijek podložna preispitivanju i poboljšanju.“⁶⁷ Naspram tradicionalnog obrazovnog sustava kakav poznajemo i u kojem je učitelj apsolutni autoritet te iako radi krivo nitko mu se neće suprostaviti, sustav u kojem su se učitelji ponašali kao da su nepogrešivi i savršeni, a odgoj i učenje su patili, konačno se za nas mlade učitelje, koji tek stupamo u prvi kontakt sa školom, otvorio novi pogled na odgoj, na promišljanje o mogućnostima koje možemo iskoristiti na opću sreću svih sudionika nastavnog trokuta, na promišljanje o vlastitim nedostacima i mogućnostima promjene i napredovanja: „tijekom tog procesa potrebno je prikupljanje podataka ili informacija koje postaju osnova za iduće akcije, a koje treba postati sastavni dio profesionalne aktivnosti odgajatelja. Oni tako postaju refleksivniji u svojoj praksi, ne očekuju lake odgovore i

⁶⁶ Šagud, M. 2006. str. 14.

⁶⁷ Šagud, M. 2006. str. 15.

otvoreniji su za različite solucije.“⁶⁸ Autori koji zagovaraju refleksivnu praksu navode kako se takav pristup temelji na akcijskom istraživanju.⁶⁹ Za potrebe ovog rada neću detaljno opisivati takvo istraživanje, ali ću se osvrnuti na ulogu odgajatelja u akcijskom istraživanju. Ono što sam i sama naglasila, motivacija za posao je vrlo važna. Osobna i socijalna motivacija u velikoj mjeri određuje kvalitetu sudjelovanja odgajatelja u akcijskom istraživanju: „odgajatelji koji participiraju u akcijskim istraživanjima zapravo sudjeluju u intenzivnom programu cjeloživotnog učenja, oni stvaraju nužne pretpostavke za takvo učenje budući da refleksijom prakse razvijaju kapacitete koji će im omogućiti učinkovitu ili produktivnu praksu. Razvijaju kritičko mišljenje, angažirano slušanje i gledanje djeteta, komunikacijske vještine, učenje uz pomoć kolega i slično.“⁷⁰ S obzirom da je u našem obrazovnom sustavu još uvijek dominantna drugačija orijentacija, odgajatelji se ne doživljavaju kao istraživači vlastitog rada, odgajatelje se doživljava kao obrazovane osobe koje imaju naučen obrazac koji preslikavaju na sve moguće situacije, takav rad jednostavno ne može biti kvalitetan. Svu teoriju koju odgajatelji nauče moraju znati praktično primjeniti, preispitati, kritički sagledati. No, čemu još služi refleksivna praksa? Pa upravo onome o čemu sam pisala ranije: „pomoću refleksivne prakse odgajatelji razvijaju svoje profesionalne kompetencije te im ona daje uvid u godinama primjenjivanu praksu i rutinu.“⁷¹ Moj zaključak je da svaki odgajatelj treba imati potrebu za razvijanjem i jačanjem vlastitih kompetencija, za stalnim traženjem i usavršavanjem, jer kako kaže poslovica: „učiš dok si živ“ i nikada ne treba odustati u potrazi za novim i boljim rješenjima.

⁶⁸ Šagud, M. 2006. str. 20.

⁶⁹ Akcijsko istraživanje – istraživanje i unaprijeđivanje procesa učenja i poučavanja i koji se javlja kao opozicija tehničkom i racionalnom (tradicionalnom) modelu pripreme odgajatelja. U: Šagud, M. 2006. str. 16.

⁷⁰ Šagud, M. 2006. str. 36.

⁷¹ Šagud, M. 2006. str. 38.

5.5. *Odgajatelj koji koristi filozofiju*

Jedan suvremeni kanadski profesor filozofije kao posvetu u svojoj knjizi u kojoj govori o korištenju filozofije u svakodnevnim situacijama i rješavanju svakodnevnih problema napisao je „za sve one koji su oduvijek znali da je filozofija korisna, ali nisu znali reći za što.“⁷² Zato ću se u ovom poglavlju osvrnuti na prednosti korištenja filozofske nauke u odgojnom procesu, a posebice u suočavanju s problemima. Činjenica je da svaki problem mora imati i rješenje, ono što će nam savjetovati osoba koja se bavi filozofijom je naravno da na tom problemu radimo filozofski. Što to znači raditi filozofski na problemu? „Radeći filozofski na svom problemu, pronaći ćete otvoren, duboko utemeljen i trajan način suočavanja sa svim s čime ćete se morati suočiti, i sada i ubuduće. Platon, a ne sredstva za smirenje.“⁷³ Dakle, uputa je da se korištenjem filozofije, odnosno mudročcu filozofa uoči način na koji se možemo nositi s problemima. Ono što mi se čini kao dobar način koji se može preslikati na odgajatelja koji radi u školi i suočava se svakodnevno sa bezbroj malih, velikih, teških ili lakih problema je tzv. filozofsko rješavanje problema u pet koraka, a koraci su: problem, emocije, analiza, kontemplacija i ravnoteža. Prva dva koraka ljudima dolaze prirodno, nastavnik će vrlo lako u odgojnoj situaciji detektirati problem te će emocije vezane za taj problem biti jasne. Za analizu i kontemplaciju dobro se savjetovati s kolegama odgajateljima kako bi u konačnici postigli ravnotežu, točnije uputa glasi: „kad se s problemom suočavate na filozofski način, prvo ga morate identificirati. Drugo, morate se suočiti i s emocijama koje je problem potaknuo. U trećem koraku, analizi, nabrajate i procjenjujete mogućnosti koje su vam na raspolaganju za rješavanje problema. U četvrtoj fazi vraćate se korak natrag te s novostečenom perspektivom kontemplantate svoju situaciju. Konačno, postižete stanje ravnoteže. Shvaćate bit vlastitog problema i spremni ste za prikladno i opravdano djelovanje.“⁷⁴ Dakle, navedeno rješavanje problema u pet koraka može koristiti svatko i bilo kada, no s obzirom da govorim o odgoju i odgajanju želim istaknuti kako će odgajatelji upoznati s filozofijom, s filozofskom misli značajnih filozofa, koji su i sami filozofske nauke, lakše i brže osmišljavati raznorazne načine djelovanja u odgojnim situacijama. Odgajatelj koji se koristi filozofijom shvaća njenu važnost i vrijednost, korištenjem filozofije odgaja i sebe i druge, jer kao što je govorio Buda: „stolari oblikuju drvo, streličari oblikuju strijele, a mudri

⁷² Marinoff, L. 2012.

⁷³ Marinoff, L. 2012. str. 20.

⁷⁴ Marinoff, L. 2012. str. 68.

oblikuju same sebe.“ Odgajatelj koji je oblikovao sebe znati će oblikovati i druge, a to je i suština odgajateljskog posla.

5.5.1. Odgajateljska vrijednost Baconove filozofije idola

O vrijednosti filozofije u odgajanju kazala sam ranije, unutar toga želim još istaknuti i teoriju idola kao filozofsku teoriju iz koje se može iščitati odgojna vrijednost korisna u odgajateljskoj praksi. No, što su zapravo idoli i što Bacon njima želi reći: „on raspravlja o učinkovitoj upotrebi uma u istraživanju prirode, što se svodi na uviđanje zapreka koje se postavljaju ljudskom umu, a koje je Bacon nazvao idolima, na nastojanje da se one iskorijene.“⁷⁵ Ono što Bacon zastupa jest „*Vere scire est per causas scire*“⁷⁶, da bi došli do takve spoznaje moramo opažati prirodu, a kako ćemo to činiti ako su nas okovale brojne predrasude, te predrasude naziva idolima i nabroja ih četiri vrste: „1. Idola tribus (idoli plemena), zajedničke predrasude čovječanstva općenito, podrijetlo im je u naravi ljudskog duha, a sastoje se u tome da ljudi prosuđuju stvari ne po onom što one jesu, nego po odnosu koji imaju prema njima. Ljudski duh je pokvareno zrcalo. 2. Idola specus (idoli spilje), predrasude svakog pojedinca kojima robuje, a dolaze od njegova sebična stanja, temperamenta, karaktera, ukusa, odgoja, socijalnih funkcija i navika. To je vlastita mala spilja kamo ne dopijeva prirodno svjetlo. 3. Idola fori (idoli trga), predrasude koje proizlaze iz socijalnih odnosa, osobito jezika. Duh je obično zaveden riječima koje upotrebljava i koje ničemu ne odgovaraju te izražavaju zbrkane ideje pa su izvor ekvivokacija. 4. Idola theatri (idoli kazališta), predrasude koje proizlaze od teorija i filozofskih sistema, koji su kao kazališni komadi koje filozofi postavljaju na pozornicu.“⁷⁷

A sada ću to preslikati na odgojnu djelatnost: predrasude o kojima je Bacon govorio još u doba renesanse događaju se i danas, ono što je odgajatelj dužan činiti, naravno izbjegavati ih. Idole plemena odgajatelj će izbjeći na taj način što neće propitivati učeničku inteligenciju na temelju ocjene koju učenik ima, neće propitivati znanje na temelju nediscipliniranog ponašanja, neće obezvrijediti čitav razred zbog jednog učenika koji je problematičan. Zašto se ove predrasude zovu idolima plemena? Pa zato što je Bacon smatrao da su one jednostavno u

⁷⁵ Banić-Pajnić, E. 1996. str. 369.

⁷⁶ Lat. istinita spoznaja jest spoznaja uzroka

⁷⁷ Macan, I. Francis Bacon, [filozofija.org](https://www.filozofija.org/):

https://www.filozofija.org/wpcontent/uploads/Povijest_fil.org/Moderna_pdf/Bacon-final.pdf
(22. kolovoz 2018.)

ljudskoj prirodi, kao što kaže izreka: „ljudi smo - griješimo.“ Ono što je važno da i ako počinimo grešku, da je uočimo i ispravimo, da ne činimo zlo, da ne budemo pokvarena zrcala. Predrasude pećine su u odgajateljskom smislu poučavanje „kao da nijedan drugi predmet ne postoji“, to je česta nastavnička greška, što se ne može zamjeriti jer su neki nastavnici toliko entuzijastični i vole svoje posao da jednostavno žele svo znanje koje imaju prenijeti na učenike, što ponekad rezultira pretjerivanjem s obvezama koje učenici uz sve ostale predmete ne stižu ispunjavati, a da stvar bude još gora dovodi ih se do toga da zamrze predmet s kojim ih se preopteretilo. Odgojno time nismo ništa postigli. Nadalje, predrasude trga su na neki način igra „gluhog telefona“, nerazumijevanje, nesporazumi i zbrka. Odgajatelji i učenici su na različitom nivou, različitih pogleda na svijet i različito sve shvaćaju, to ne smije biti prepreka u odgoju, pogrešaka u razumijevanju ne bi trebalo biti, zato se treba paziti na izražavanje, razgovarati s njima, uočavati probleme i rješavati nesuglasice proizašle iz „buke u komunikaciji“. Svaka priča ima dva kraja i oba treba sagledati. Predrasude kazališta su predrasude autoriteta. U odgojnom smislu autoritet nije loš, autoriteta treba biti, ali je problem ako odgajatelj nema sve kompetencije i nastavnička umijeća o kojima sam govorila ranije i jednostavno nije primjer kakav bi trebao biti, a učenici prihvataju sve što on radi pa tako i njegove greške. Tome u odgoju nema mjesta. Trebamo paziti kakav autoritet ćemo biti, ispraviti vlastite greške kako ih netko ne bi ponovio za nama.

5.6. *Odgajatelj emancipator*

Iza ovog naslova krije se priča o profesoru na jednom nizozemskom sveučilištu iz godine 1818. Naime priča glasi kako profesor J.J. odlazi raditi na sveučilište na kojem dobar broj studenata nije znao francuski jezik, a on nije uopće znao nizozemski. Na njegovu sreću te godine izlazi dvojezično izdanje jedne knjige koju je profesor i podijelio svojim učenicima, od njih je zatražio da nauče taj francuski tekst. Ono što se dogodilo autor iz čije knjige navodim ovu priču naziva manjim filozofskim eksperimentom.⁷⁸ Ono što se desilo je da su učenici prepušteni sami sebi ipak došli do određenih spoznaja i shvaćanja teksta, učitelj J.J u potpunosti je promijenio svoje mišljenje: „Do tada je vjerovao u ono u što vjeruju svi savjesni profesori. Da se prevažni posao učitelja sastoji od toga da svoje spoznaje prenese na učenike

⁷⁸ Ranciere, J. 2010. str. 10.

kako bi ih za koji stupanj uzdignuo bliže vlastitoj učenosti. On je, kao i oni, znao da nije riječ o tome da se učenike kljuka spoznajama tjerajući ih da to ponavljaju kao papige, ali isto tako da treba izbjegavati stranputice na kojima se gube duhovi koji još nisu sposobni razlikovati bitno od sporednoga i načelo od posljedice. Ukratko, bitni čin učitelja bio je da objašnjava, poučavati je značilo, u istome mahu, prenijeti spoznaje i oblikovati duhove vodeći ih. No, odjednom se, sasvim slučajno, pojavilo zrno pijeska u stroju. On svojim “učenicima” nije dao nikakva objašnjenja o temeljnim elementima jezika. Nisu li učiteljeva objašnjenja, dakle, bila suvišna?⁷⁹ Ono što je srž priče je učitelj koji zna odrediti razmak između znati i razumjeti, učitelj koji zna prepustiti učenicima prostor za razmišljanje i učenje. Takav je učitelj emancipator. To se vrlo lako može shvatiti uz pomoć analogije učenja materinjeg jezika. Dijete usvaja riječi koje čuje oko sebe, usvojiti će ih brže i lakše, te će bolje shvatiti smisao takvih koje je sam čuo i „upio“ od onih koje mu roditelji uporno nameću: „razumijevanje je ono što dijete ne može steći bez učiteljeva objašnjenja, što će steći utoliko kasnije ukoliko mu učitelji ne ponude materiju koju treba savladati, i to u određenom sustavu napredovanja.“⁸⁰ Ono što je zaključio profesor iz priče je da treba okrenuti logiku objašnjavanja: „objašnjavatelj treba nesposobnoga, a ne obrnuto.“⁸¹ Jer je činjenica koju možemo uvidjeti iz priče da su studenti naučili bez učitelja koji im je objašnjavao, što znači ako se dogodilo tada, može se dogoditi uvijek: „Dakle, oni nisu naučili zbog učiteljeva znanja. On je bio učitelj zahvaljujući zapovijedi koja je njegove učenike zatvorila u krug iz kojeg su mogli izaći jedino sami, ostavljajući svoju učiteljsku inteligenciju po strani kako bi njihova učenička inteligencija bila zaokupljena inteligencijom knjige. Tako su se razdijelile dvije funkcije koje povezuju praksu učitelja koji objašnjava - funkcija znalca i funkcija učitelja.“⁸² Što točno radi učitelj emancipator? On emancipira učenika da rabi vlastitu inteligenciju, da sam shvati nešto što mu učitelj nije pojasnio, na taj način učitelji mogu poučavati i ono što ne znaju, jer će emancipirati učenike. Tu metodu autor naziva univerzalnim poučavanjem.⁸³ Svi smo nekad u životu nešto naučili sami bez tuđe pomoći i objašnjavanja, no i dalje se ne prakticira u tolikoj mjeri u kojoj bi se takva metoda mogla koristiti. Učitelji su i dalje shvaćeni kao prenositelji znanja koji moraju znati apsolutno sve, a njihovi učenici kao papige svo to znanje moraju ponavljati.

⁷⁹ Ranciere, J. 2010. str. 12.

⁸⁰ Ranciere, J. 2010. str. 14.

⁸¹ Ranciere, J. 2010. str. 15.

⁸² Ranciere, J. 2010. str. 21.

⁸³ Univerzalno poučavanje postoji od početka svijeta pored svih ostalih metoda objašnjavanja. U: Ranciere, J. 2010. str. 25.

5.7. *Odgojni zadatak škole*

„Planeta traži policentričnu misao koja je sposobna smjerati univerzalizmu, ali ne onom apstraktnom, nego takvom koji bi bio svjestan jedinstva/raznolikosti ljudske situacije; koja se hrani kulturama cijelog svijeta. Odgajati ljude za takav način mišljenja je svrha i cilj odgoja budućnosti: on treba djelovati, u planetarnom dobu, u smislu novog, zemaljskog identiteta i osviještenosti.“ (Morin 2002: 71)

Činjenica je da škole imaju odgojni zadatak, žalosno je da se taj odgojni zadatak često ne shvaća u skladu s vremenom u kojem živimo. Škole u prošlosti djelovale su na principu kazne i prisile, no taj način nije bio niti uspješan niti ispravan, zato škole i odgajatelji koji u njima djeluju trebaju osuvremeniti svoj pristup, ugledni danski terapeut i nastavnik Jesper Juul škole uspoređuje sa tvornicama iz doba industrijskog procvata te navodi kako analogno radnicima tih tvornica koji su samo trebali raditi, a ne razmišljati, funkcioniraju i škole u kojima su učenici poslušni i utrpavaju u sebe jako puno gradiva koje kasnije jednostavno zaboravljaju: „gospodarstvo u današnje vrijeme ne treba poslušne primatelje zapovijedi nego odgovorne, snažne osobe koje su kreativne i koje mogu samostalno donositi odluke.“⁸⁴ Prije su se nastavnici ograđivali od odgoja te se često znalo spočitavati roditeljima kako ne znaju odgajati svoju djecu i kako djeca u školu moraju doći odgojena, no jasno je kao dan da tomu nije tako: „svatko tko provede makar pet minuta s nekim djetetom, odgaja ga svojom prisutnošću i primjerom.“⁸⁵ U današnje vrijeme govori se i o odgoju za budućnost, pa Edgar Morin tvrdi da postoji sedam temeljnih spoznaja kojima će se odgoj za budućnost morati baviti, odnosno koja su u odgoju do sad bila zanemarena, a nužno ih je poučavati, to su: „slijepa mjesta spoznaje: zabluda i iluzija, načela pertinentne spoznaje, poučavati temeljno ljudsko stanje, poučavati zemaljski identitet, suočiti se s neizvjesnostima, poučavati razumijevanje i etika ljudskog roda.“⁸⁶ Zašto ovih sedam i što autor želi reći? Morin smatra kako pri obrazovanju i odgoju djece čiji je cilj znanje, zanemaruje se poučavanje o samoj

⁸⁴ Juul, J. 2013. str. 29.

⁸⁵ Juul, J. 2013. str. 31.

⁸⁶ Morin, E. 2002. str. 19.

ljudskoj spoznaji odnosno njenim nedostacima, a to su zablude i iluzije koje su moguće i često se događaju. Nadalje, smatra da je problem u poučavanju ako ne nudimo učenicima mogućnost spajanja dijelova i cijeline u širi kontekst, ako im ne nudimo poimanje vlastitog identiteta: „zbog toga bi temeljno ljudsko stanje trebalo predstavljati bitan predmet svakog odgoja i obrazovanja“⁸⁷ Pod poučavanjem zemaljskog identiteta misli na poučavanje o zajedništvu sudbine, svi ljudi su suočeni s istim problemima života i smrti. Također, „bit će potrebno poučavati strateška načela koja omogućuju da se suočimo s proizvoljnim, nepredviđenim i neizvjesnim pojavama, da utječemo na njihov razvoj zahvaljujući informacijama stečenim tijekom vremena.“⁸⁸ Treba poučavati razumijevanje jer je ono od životne važnosti za svakodnevni život te u konačnici odgoj treba sadržavati poučavanje o trojnosti pojedinac-društvo-vrsta, dakle učenike moramo dovesti do spoznaje da je ljudsko biće i individua i dio društva i dio vrste. Naglasak je na budućnosti, odgoj igra glavnu ulogu u tome kakva će biti budućnost sljedećih naraštaja, jer jedino odgojem možemo pridonijeti promjenama koje su nužne da bi svijet bio bolje mjesto. Osobno se slažem s Morinom te mi je njegovih sedam spoznaja u neku ruku otvorilo oči, nisam nikada promišljala o globalnoj razini problema do kojih dovodi loš odgoj, zato svaka odgojna ustanova, svaki odgajatelj treba preusmjeriti svoju odgojnu djelatnost u korist razvoja i napretka. Dakle, škola i odgajatelji koji rade u njoj na leđima nose velik teret, odgovorni su za odgoj djeteta jednako kao i roditelji. Odgoj i obrazovanje imaju određeni zadatak koji trebaju ispuniti: „to znači da ih se misli kao djelatnosti koje svoju svrhu nemaju u sebi, nego izvan sebe, tj. u onome u čijoj službi moraju ostvariti svoj zadatak.“⁸⁹ Odgojni zadatak škole mora se shvatiti vrlo ozbiljno te svaki odgajatelj koji radi taj posao mora biti dostojan tog zadatka, odgoj se treba shvatiti kao putovanje ka nekom cilju, ali trebamo se usredotočiti na ovdje i sada i na ono na što još uvijek stignemo utjecati kako bi nam u budućnosti svima bilo bolje.

⁸⁷ Morin, E. 2002. str. 20.

⁸⁸ Morin, E. 2002. str. 22.

⁸⁹ Polić, M. 1993. str. 18.

5.7.1. O odgajateljskoj struci

„Oni koji ne znaju, rade. Oni koji razumiju, poučavaju.“⁹⁰

Razlikovati treba ljude koji posao rade zbog zarade ili iz ljubavi, prema tome osnovna je podjela unutar svake djelatnosti na profesionalce i amatere: „amater dakle živi za neku djelatnost, profesionalac živi od nje. Profesionalac je stručnjak koji živi od struke i stoga mora imati bar onu stručnost koja mu je za to neophodna. Amater ne živi od struke i za njega stručnost nije obvezna.“⁹¹ Projiciramo li to na učiteljsku struku, zaključak je sljedeći: „u pravilu će, dakle, najveće izglede na uspjeh imati oni profesionalci koji su ujedno i amateri, zaljubljenici u svoj posao, koji mogu živjeti od onoga za što žive. Zapravo, najbolji se stručnjaci nalaze upravo među onima koji se profesionalno opredjeluju za djelatnost koju vole.“⁹² S ovim se apsolutno slažem, govoreći kroz čitav rad o važnosti odgoja općenito, o važnosti odgajateljskog posla mislim da je jasno da osobno mislim da odgajateljski posao ne može raditi svatko, nisu svi jednako kompetetni u odgoju, nisu svi fokusirani i svjesni važnosti tog posla. Svaka majka će reći da želi svom djetetu najbolje, kao što će i dobroćudan učitelj htjeti da svi učenici imaju izvrsnu ocjenu, ali samo neki će uložiti mukotrpan trud kako bi to što žele stvarno i postigli.

⁹⁰ Aristotel. 1982. str. 31.

⁹¹ Polić, M. 1993. str. 143.

⁹² Polić, M. 1993. str. 145.

5.7.2. *U čemu je tvoja (odgajateljska) zadaća?*

„U čemu je tvoja vlastita zadaća? Ona je u želji i odbojnosti, kako ne bi promašio svoj cilj i da ne zapadneš u ono čega se plašiš. Ona je u pozitivnim i negativnim težnjama, kako bi bio besprijekoran u djelovanju. Ona je u pristanku i obustavljanju pristanka kako ne bi griješio. Ovo su prva tri topoi i ono što je najpotrebnije.“ (Hadot 2002: 133)

U središtu Epiktetove filozofije stoji nauk o trima topoima ili područjima proučavanja. Sugerirao je kako naučnik filozofije treba biti treniran u tri različita područja topoia: želja i averzija, nagon za djelovanjem i nagon za ne-djelovanjem te sloboda od varki, brzopletog prosuđivanja i svega ostalog vezanoga uz pristanak. Dakle, ono što je naša zadaća: vježbati se u ta tri područja koja navodi Epiktet, moramo se vježbati u vlastitim željama, ne možemo željeti nemoguće i neostvarivo, ali je u redu da si postavimo cilj koji želimo u određenoj odgojnoj situaciji postići, postaviti si smjernice koje će nas do njega dovesti kako ne bi zapali u ono što želimo izbjeći, moramo biti oprezni u praktičnom djelovanju kako bi djelovali na uređen i prikladan način, odgajatelji služe kao modeli, sve ono što mi radimo mora biti razrađeno kako bi izbjegli, prisjetimo se od ranije, idole kazališta, dakle kako ne bi na nekoga loše utjecali i poslali krivu, odgojnu poruku. I trebamo vježbati pristanke, ne treba pristajati ni na više ni na manje od onoga što smo zamislili, to je važno kako bi izbjegli bilo kakve moguće pogreške u radu i nesmotrenosti. To je naša odgajateljska zadaća koju možemo iščitati iz stoičke filozofije: „Epiktetove formule, ukratko nabrajajući tri topoi, pokušavaju pružiti sažeto pravilo za život, koje lako može biti pri ruci u svim okolnostima, sažimajući u nekoliko riječi načela što će u svakom trenutku omogućiti rješavanje problema koja pred nas stavlja život.“⁹³

⁹³ Hadot, P. 2002. str. 135.

6. Zaključak

6.1. Tajna sretnog odgoja

Nekoliko je tajni sretnog odgoja koje navode autorice iz najsretnije države na svijetu – Danske. Iako autorice prvobitno govore o roditeljskom odgoju smatram da iste tajne mogu biti primjenjene i na učiteljski odgoj. Prva je: mijenjati naše „usustavljene“ postavke, to su neke naše standardne reakcije u većini situacija, uglavnom su nasljeđene preko modela koji su na nas utjecali odgojno: „usađene su i programirane u nas kao operacijski sustav u računalo. To su tvorničke postavke koje određuju naše ponašanje kad smo na kraju snaga i kad ne razmišljamo, a u nas su usađene odgojem.“⁹⁴ Te postavke treba osvijestiti, trebamo promišljati o njima kako ne bi govorili ono što zapravo ne želimo govoriti i kako ne bi postupali na način za koji ne možemo sa sigurnošću reći je li ispravan. Druga tajna sretnog odgoja je igra: „o igri se često govori kao o odmoru od ozbiljnog učenja, ali za djecu igra je ozbiljno učenje.“⁹⁵ Da je tomu tako, potvrđuju i brojni drugi autori, od kojih je jedan na kojeg sam se već pozivala, a to je Maritain Jacques, koji u članku *Intelektualni i moralni odgoj* govori i o ulozi igre u školstvu te smatra kako igra zauzima važnu ulogu, ali ona ne smije biti u svrhe učenja.⁹⁶ Mislim da je to u poveznici s poticanjem prirodne znatiželje kod učenika. Igre se mogu igrati na svim obrazovnim razinama, samo ih treba prilagoditi, jednako dobro će ju prihvatiti niži razredi i viši razredi, ali obično zahtijeva mnogo pripreme pa se nastavnici ni ne trude oko toga, lakše je stati pred njih i ispredavati im gradivo koje oni neće naučiti, nego se malo potruditi, učiniti im ga pristupačnim i zabavnim. Treće je autentičnost koja se zapravo odnosi na iskrenost: „iskren pristup u podučavanju djece da postanu odvažno iskrena sa sobom i drugima.“⁹⁷ Ovaj pristup se temelji na iskrenom pokazivanju emocija i postupanju u skladu s njima, jer naši učenici prepoznaju emocije i nećemo ništa postići budemo li glumili nešto što osjećamo, a pokazujući naše prave osjećaje, poticat ćemo i njih da izražavaju svoje. U poveznici s tim je i autentična pohvala. Ne trebamo učenike previše hvaliti pogotovo ne iz dobre namjere ako nešto nije baš najbolje učinjeno: „odlika danskog odgoja je usmjeravanje djetetove pozornosti na zadatak umjesto na pohvalu.“⁹⁸ Četvrta tajna je sposobnost

⁹⁴ Alexander, J.J., Sandahl, I. D. 2017. str. 7.

⁹⁵ Alexander, J.J., Sandahl, I. D. 2017. str. 10.

⁹⁶ Vidi Frankena, 1965.

⁹⁷ Alexander, J.J., Sandahl, I. D. 2017. str. 33.

⁹⁸ Alexander, J.J., Sandahl, I. D. 2017. str. 36.

preoblikovanja stresnih situacija, a takvo preoblikovanje temelj je otpornosti. Nije tajna u negiranju negativnog i gledanju kroz „ružičaste naočale“ već je tajna u „isticanju druge strane koju možda niste ni pomislili razmotriti.“⁹⁹ Takav pristup naziva se realnim optimizmom.¹⁰⁰ U konkretnoj odgojnoj situaciji preoblikovanje se sastoji u tome da pomognemo učeniku da preusmjeri pozornost s onoga što misli da ne može na ono što može. Peta tajna sretnog odgoja je empatija. Na odgajateljima je velika odgovornost da budu primjer kako iskazivati empatiju, to se može govorom i ponašanjem: „danski obrazovni sustav ima obvezan nacionalni program koji se provodi već od predškolskog uzrasta, a služi učenju empatije, rješavanju problema, samokontroli i čitanju tuđih emocija. Drugi primjer učenja empatije u danskim školama je spajanje djece koja imaju različite slabosti i prednosti.“¹⁰¹ I posljednje je načelo „bez ultimatumata, a evo i kako se provodi u danskim školama: „jedan od načina na koji se u danskim školama promiče demokracija je da se učenicima svake godine ponudi mogućnost da zajedno sa svojim razrednicima donesu pravila ponašanja u novoj školskoj godini.“¹⁰² Nadalje, kažu autorice kako se treba više vremena posvetiti smišljanju rješenja za problem koji je pred nama nego kažnjavanju i postavljanju ultimatumata: „danski nastavnici obučeni su da svakom učeniku pristupaju individualno, kao pojedincu. Nastavnik pojedinačno sa svakim učenikom planira njegove individualne ciljeve. U pozadini tog pristupa ideja je da nastavnici individualnim pristupom svakom učeniku dobivaju mogućnost boljeg razumijevanja njegovih individualnih potreba.“¹⁰³ Dakle, razmatranje vlastitih reakcija koje su nam usađene, odnosno nekakva količina samosvjesti o vlastitom pristupu učenicima, dozvola za igrom i učenjem kroz igru, autentičnost odnosno iskrenost u odnosu, preoblikovanje negativnog razmišljanja u pozitivno, empatija i izbjegavanje ultimatumata koji prečesto nastaju kao posljedica gubitka strpljenja. Iako su to tajne danskog odgoja, ne znači da nisu primjenjive na hrvatski odgoj, čak naprotiv mislim da sve navedeno dobro sažima odgajateljske vrline i načine koje treba koristiti u radu s učenicima, a o čemu sam govorila na svim stranicama ovog rada.

⁹⁹ Alexander, J.J., Sandahl, I. D. 2017. str. 53.

¹⁰⁰ Realni optimist – razlikuje se od pretjerano optimističnih ljudi koji ne skidaju osmijeh s lica, onih koji se katkad doimaju neiskrenima jer im život zvuči presavršeno. Realni optimist zanemaruje nepotrebne negativne informacije. Vidi Alexander, J.J., Sandahl, I. D. 2017. str. 53.

¹⁰¹ Alexander, J.J., Sandahl, I. D. 2017. str. 87.

¹⁰² Alexander, J.J., Sandahl, I. D. 2017. str. 108.

¹⁰³ Alexander, J.J., Sandahl, I. D. 2017. str. 109.

6.2. *Koja je uloga odgajatelja?*

Prema svemu navedenom proizašlom iz iščitavanja brojne pedagoške i filozofske literature, u čije iščitavanje je uključen i moj vlastiti kritički osvrt i stavovi o svemu rečenom želim zaključiti koja je to uloga odgajatelja. Uloga odgajatelja je da kroz sustav obrazovanja odgaja svoje odgajaničke, što znači da vlastitim trudom, stručnošću i kompetencijama potrebnim za taj posao postiže ravnotežu između prenošenja znanja i prenošenja mudrosti koje će odgajanicima koristiti u svakodnevnom i općenito, čitavom životu. Uloga odgajatelja je da se pri tom služi svime što mu je na raspolaganju, da teži stalnom traganju za novim rješenjima, za znanstvenim teorijama, za novim načinima i metodama koje će mu olakšati posao, a pri tom dovesti do boljih rezultata. Uloga odgajatelja, kakvu ju ja vidim, a kakvu potvrđuju i brojni autori pregledno je navedena kroz čitav rad, dakle odgajatelj u odnosu prema samome sebi mora biti kritičan, mora preispitivati vlastiti rad, mora biti odgovoran i točan, imati dovoljno entuzijazma za to što radi i za predmet koji predaje, mora biti autoritet, ali takav da pokazuje ispravan model ponašanja, mora i sam biti onakav kakvima želi odgojiti svoje učenike, ali pod ovime smatram da je osoba svjesna svojih mana i vrlina te da neće odgajati učenike prema svojim životnim nazorima, ako oni nisu poželjni. U odnosu prema učenicima, odgajatelj mora poštovati njihove stavove, mora biti empatičan i dosljedan, mora im dozvoljavati u određenoj mjeri samostalnost i slobodne odluke, mora ih poticati na razmišljanje i traganje za rješenjima, mora biti iskren te tretirati svakog učenika kao ljudsko biće. Uloga odgajatelja je da izgradi ljudsko biće u čovjeka. Uloga odgajatelja je da stvaralački omogući budućnost.

7. Literatura

a) Knjige

1. Anić, V. (2006). *Veliki riječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
2. Alexander Joelle, J., Sandahl, I. D. (2017). *Danski odgoj djece*. Zagreb: Egmont.
3. Aristotel (1982). *Nikomahova etika*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
4. Banić – Pajnić, E. (1996). *Filozofija renesanse*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Brajša, P. (1999). *Tajna uspješnog roditelja i odgojitelja: priručnik za rad na sebi namijenjen roditeljima, odgojiteljima, učiteljima*. Pula: C.A.S.H.
6. Canivez, P. (1999). *Odgojiti građanina?* Zagreb: Durieux.
7. Frankena, K.W. (1965). *Philosophy of Education*. Canada: The Macmillan company.
8. Hadot, P. (2013). *Duhovne vježbe i antička filozofija*. Zagreb: Sandorf: Mizantrop.
9. Hauck, P. (1993). *Uspješan odgoj djeteta*. Zagreb: Mladinska knjiga.
10. Janičić, H. Jelena. (2004). *Uspješan roditelj, uspješno dijete: priručnik za roditelje i odgajatelje*. Zagreb: naklada Nika.
11. Juul, J. (2013). *Škola u infarktnom stanju: što učiniti kako bi djeci, roditeljima i nastavnicima bilo bolje*. Zagreb: Znanje.
12. Kyriacou, C. (2001). *Temeljna nastavna umijeća*. Zagreb: Educa.
13. Konig, E., Zedler, P. (2001). *Teorije znanosti o odgoju*. Zagreb: Educa.
14. Legrand, L. (2001). *Moralna izobrazba danas*. Zagreb: Educa.
15. Marinković, J. (1990). *Filozofija kao nastava*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
16. Marinoff, L. (2012). *Platon, a ne prozak! Primjena vječnih mudrosti na svakodnevne probleme*. Zagreb: Mozaik knjiga.

17. Morin, E. (2002). *Odgoj za budućnost: sedam temeljnih spoznaja nužnih u odgoju za budućnost*. Zagreb: Educa
18. Mužić, V. (1999). *Uvod u metodologiju: istraživanje odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.
19. Nessia, L. (2006). *Kako odgojiti sretno dijete*. Zagreb: Mozaik knjiga.
20. Polić, M. (1993). *K filozofiji odgoja*. Zagreb: Znamen.
21. Polić, M. (1993). *Odgoj i svijet(s)t*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
22. Polić, M. (2006). *Činjenice i vrijednosti*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
23. Polić, M. (2006). *Odgoj i filozofija u suvremenom društvu*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
24. Ranciere, J. (2010). *Učitelj neznalica*. Zagreb: Multimedijalni institut.
25. Rosić, V. (2005). *Odgoj, obitelj, škola (mala enciklopedija odgoja)*. Rijeka: Žagar.
26. Savater, F. (1998.) *Etika za Amadora*. Zagreb: Educa.
27. Šagud, M. (2006). *Odgajatelj kao refleksivni praktičar*. Petrinja: Visoka učiteljska škola.
28. Tankersley, D. (2012). *Koraci prema kvalitetnoj praksi (priručnik za profesionalni razvoj odgajatelja)*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište „Korak po Korak“.

b) Skripte

1. Golubović, A., Angelovski, L. (2017). *Metodika nastave filozofije*. Filozofski fakultet u Rijeci.

c) Članci

1. Golubović, A. Filozofija odgoja. Riječki teološki časopis, god. 18 (2010), br. 2.

d) Internet izvori

1. Hrvatska enciklopedija: <http://www.enciklopedija.hr/>
(posjećena: 1.kolovoza 2018)
2. Wikipedija: https://en.wikipedia.org/wiki/Main_Page
(posjećena: 6. srpnja 2018)
3. Riječnik stranih riječi: <http://www.hrleksikon.info/>
(posjećena: 10. srpnja 2018)